

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra managementu a informatiky

Stínová ekonomika v ČR

Diplomová práce

Shadow economy in the Czech Republic

VEDOUCÍ PRÁCE

Ing. Dana Junková Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Jana Tomková

Praha 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 8. 3. 2022

Bc. Jana Tomková

ANOTACE

Tato diplomová práce se zabývá zajímavým, avšak závažným a složitým problémem stínové ekonomiky v České republice a seznamuje čtenáře s klíčovými pojmy a prvky stínové ekonomiky, dále příčinami vzniku a kladnými i zápornými důsledky stínové ekonomiky, uvádí pojem korupce do souvislosti se stínovou ekonomikou, zhodnocuje úroveň stínové ekonomiky v České republice a porovnává ji s jinými evropskými státy, identifikuje problémy, které stínová ekonomika generuje a diskutuje návrhy konkrétních opatření pro boj se stínovou ekonomikou. V neposlední řadě upozorňuje na rizika spojená s podílením se na stínové ekonomice a formuluje důvody, proč se na stínové ekonomice nepodílet a v závěru prezentuje výsledky srovnání a navrhovaná opatření.

KLÍČOVÁ SLOVA

Česká republika, oficiální ekonomika, šedá ekonomika, černá ekonomika, stínová ekonomika, daňová povinnost, vládní regulace, korupce

ANNOTATION

This diploma thesis deals with a serious and at the same time interesting problem of the shadow economy in the Czech Republic and acquaints readers with key concepts and elements of the shadow economy, causes and positive and negative consequences of the shadow economy. in the Czech Republic and compares it with other European countries, identifies the problems that the shadow economy generates and discusses proposals for specific measures to combat the shadow economy. Ultimately, based on the risk associated with the share in the shadow economy and formulates the reasons why not participate in the shadow economy and finally presents the results of the comparison and the proposed measures.

KEYWORDS

Czech republic, official economy, shadow economy, gray economy, black economy, tax liability, government regulation, corruption

OBSAH

ANOTACE	3
OBSAH	4
ÚVOD.....	5
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY	9
1.1 STÍNOVÁ EKONOMIKA V KONTEXTU NÁRODNÍ EKONOMIKY.....	10
1.2 DEFINICE POJMU STÍNOVÁ EKONOMIKA.....	11
1.3 STRUKTURA STÍNOVÉ EKONOMIKY	13
1.4 PRVKY STÍNOVÉ EKONOMIKY	16
2 PŘÍČINY STÍNOVÉ EKONOMIKY	19
2.1 MÍRA ZDANĚNÍ	19
2.2 VLÁDNÍ REGULACE	23
2.3 JINÉ PŘÍČINY VEDOUcí KE VZNIKU STÍNOVÉ EKONOMIKY	24
3 KORUPCE.....	27
3.1 ZÁKLADNÍ ORIENTACE V TEORII A SOUVISLOST SE STÍNOVOU EKONOMIKOU.....	27
3.2 INDEX VNÍMÁNÍ KORUPCE	32
3.3 NĚKTERÉ KORUPČNÍ KAUZY V ČR.....	35
4 DŮSLEDKY STÍNOVÉ EKONOMIKY	39
4.1 KLADNÉ DŮSLEDKY STÍNOVÉ EKONOMIKY	39
4.2 ZÁPORNÉ DŮSLEDKY STÍNOVÉ EKONOMIKY	40
PRAKTICKÁ ČÁST	42
5 KOMPARACE ÚROVNĚ STÍNOVÉ EKONOMIKY V ČR S ÚROVNÍ V OSTATNÍCH EVROPSKÝCH ZEMÍCH.....	43
5.1 ZPŮSOBY MĚŘENÍ STÍNOVÉ EKONOMIKY	43
5.2 POROVNÁNÍ ÚROVNĚ NA ZÁKLADĚ MEZINÁRODNÍCH STUDÍ.....	44
6 DISKUSE PROBLÉMŮ VE STÍNOVÉ EKONOMICE ČR A NÁVRHY JEJICH ŘEŠENÍ.....	51
6.1 IDENTIFIKACE VYBRANÝCH PROBLÉMŮ STÍNOVÉ EKONOMIKY V ČR.....	51
6.2 NÁVRHY OPATŘENÍ K ŘEŠENÍ IDENTIFIKOVANÝCH PROBLÉMŮ	54
ZÁVĚR.....	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	67
SEZNAM ZKRATEK.....	74
SEZNAM OBRÁZKŮ	75

ÚVOD

V rámci vypsaného tématu práce se hodlám zabývat závažným a zároveň zajímavým problémem stínové ekonomiky v České republice. Toto téma jsem zvolila s ohledem na skutečnost, že aktuálně jsou státy po celém světě zasaženy různými způsoby socioekonomickou krizí v důsledku pandemie COVID – 19, která mimo jiné i v České republice donutila část lidí vstoupit do šedé zóny. Ve své práci se zamyslím například i nad tím, zda si lidé včas uvědomují důsledky práce ve stínové ekonomice a zda tzv. „koronakrize“ odhalila rizika spojená s participací ve stínové ekonomice.

Předložená práce bude rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretickou část, která je rozsahem obsáhlejší, zpracuji v první až čtvrté kapitole diplomové práce. Tato část práce uvede čtenáře do problematiky stínové ekonomiky jako součásti hospodářské reality a poskytne mu základní informace potřebné pro orientaci v této oblasti. Cílem teoretické části práce bude získání přehledu o obecných zákonitostech uvedeného jevu ekonomického prostoru společnosti.

V první kapitole méj práce bych se ráda zaměřila na vymezení klíčových pojmů v kontextu národní ekonomiky, především rozpracuji pojem „stínová ekonomika“, uvedu několik možných definic a další terminologii jako například národní ekonomika, černá ekonomika, šedá ekonomika, domácí produkce apod. Dále bude v kapitole pozornost věnována struktuře a jednotlivým prvkům stínové ekonomiky.

Zjištění příčin vzniku stínové ekonomiky bude obsahem kapitoly druhé. Pozornost zde věnuji zejména daňovému zatížení a daňové povinnosti a dále míře a koncentraci daňové regulace jako nejvýznamnějším příčinám, avšak neopomenu ani ostatní příčiny vedoucí ke vzniku a existenci stínové ekonomiky.

Objasnění pojmu korupce, uvedení tohoto jevu do souvislosti se stínovou ekonomikou a globální srovnání vnímání korupce bude předmětem třetí kapitoly méj práce, v níž dále uvedu příklady známých kauz v České republice.

Ve čtvrté kapitole se zaměřím na to, co stínová ekonomika způsobuje a tyto důsledky stínové ekonomiky v obecné rovině rozdělím na kladné a záporné.

Na teoretickou část navazuje praktická část diplomové práce, kterou představuje pátá a šestá kapitola. Cílem praktické části práce bude zjištění úrovně stínové ekonomiky v České republice v porovnání s jinými evropskými státy a dále navržení konkrétních opatření pro boj se stínovou ekonomikou konzultovaných s odborníky.

V páté kapitole bych porovнала úroveň stínové ekonomiky v České republice s dalšími evropskými zeměmi. Východiskem budou např. studie Centra ekonomických a tržních analýz z roku 2015 a 2019, potažmo studie Mezinárodního měnového fondu z roku 2017.

V šesté kapitole předložím nástin konkrétních opatření pro boj se stínovou ekonomikou. V této kapitole dále nabídnu doporučení, jak rozeznat stínovou ekonomiku a uvedu argumenty, proč neparticipovat ve stínové, ale působit v oficiální ekonomice.

V návaznosti na uvedené problémy, kterými se hodlám v rámci vypsaneho tématu zabývat, nyní vymezím cíle práce. Hlavním cílem práce bude seznámit čtenáře se zpracovávanou problematikou a prodiskutovat ji a uvést do souvislostí takovým způsobem, aby dané téma bylo z hlediska obsahu a kvantity poskytnutých informací srozumitelné a lépe pochopitelné pro širší neodbornou veřejnost v České republice, které je tato práce určena.

Díličními cíli bude vymezení klíčových pojmů a prvků stínové ekonomiky, vytvoření přehledu a charakterizování příčin vzniku a zjištění důsledků stínové ekonomiky, objasnění pojmu korupce a uvedení tohoto jevu do souvislosti se stínovou ekonomikou, dále zhodnocení úrovně stínové ekonomiky v České republice v porovnání s jinými evropskými státy, identifikace problémů ve stínové ekonomice a navržení konkrétních opatření pro boj se stínovou ekonomikou a formulování důvodů, proč se na stínové ekonomice nepodílet.

K dosažení vytčených cílů budou v teoretické části použity metody rešerše a deskripce a v praktické části metody analýzy a komparace.

Obsahem této práce se pokouším přispět k tomu, aby česká veřejnost získala ucelenější povědomí o významu pojmu, struktuře, příčinách vzniku stínové ekonomiky a jejích důsledcích, a tím k celkově lepší orientaci v dané problematice, která je velmi rozsáhlá a mnohvrstevnatá a tudíž nepřehledná. Velice by mne potěšilo, kdyby se i mojí zásluhou podařilo nejen studentům, ale i lidem s minimem obecné úrovně povědomí zdatněji orientovat v dané problematice, pochopit mechanismus stínové ekonomiky a ztotožnit se s životním postojem, že je výhodnější působit v oficiální ekonomice, popřípadě „vystoupit ze stínu“.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Pro přežití a další rozvoj lidské společnosti potřebovali lidé najít systém, který by umožnil spojit jejich síly a efektivně využít dostupné zdroje. Označujeme jej jako ekonomický systém. Ten se neustále vyvíjí a jeho optimální uspořádání se stále hledá. Dosud poznanými ekonomickými systémy jsou zvykový, příkazový a tržní systém. Tyto typy ekonomik řeší tři základní ekonomické otázky, či problémy, a sice co a kolik se má ve společnosti vyrábět (resp. jaké statky a služby produkovat), jak vyrábět (tedy jakou technologií a z jakých zdrojů) a jak mezi lidmi rozdělit to, co bylo vyrobeno.

Hospodářská realita je komplikovaný soubor vztahů, ekonomických činností subjektů ekonomického systému společnosti a tzv. disponibilních ekonomických zdrojů (přírodní a lidské zdroje a kapitál) a tato realita zahrnuje jak legální, tak nelegální ekonomické činnosti. Celková hospodářská činnost, včetně oficiální a neoficiální výroby zboží a služeb, je nezbytná pro navrhování hospodářských politik, které reagují na výkyvy a hospodářský rozvoj v průběhu času a napříč prostorem.

Hospodářská kriminalita je stará jako historie lidské společnosti. Lidé potřebují znát, co a proč je pro jejich společnost škodlivé a jaká je míra nelegálních toků peněz v porovnání s toky legálními, aby mohli s touto „stinnou součástí“ ekonomiky bojovat. Diskuse o významnosti fenoménu stínové ekonomiky a jejímu možnému omezení každoročně podporují odhady velikosti a vývoje stínové ekonomiky.

Obecně se vžila představa, že stínová nebo též šedá ekonomika je veliká a že na rozdíl od oficiální ekonomiky prudce roste. To má platit zejména pro rozvojové a transformující se země, ale také pro ty rozvinuté. Největší obavy panují z toho, že vlády tím pádem ztrácejí své příjmy a vytrácí se tak pojivo držící společnost

pohromadě. Na druhou stranu ale šedé ekonomiky vytvářejí hodnoty a do celkové ekonomiky vnášejí dynamický element.¹

1.1 Stínová ekonomika v kontextu národní ekonomiky

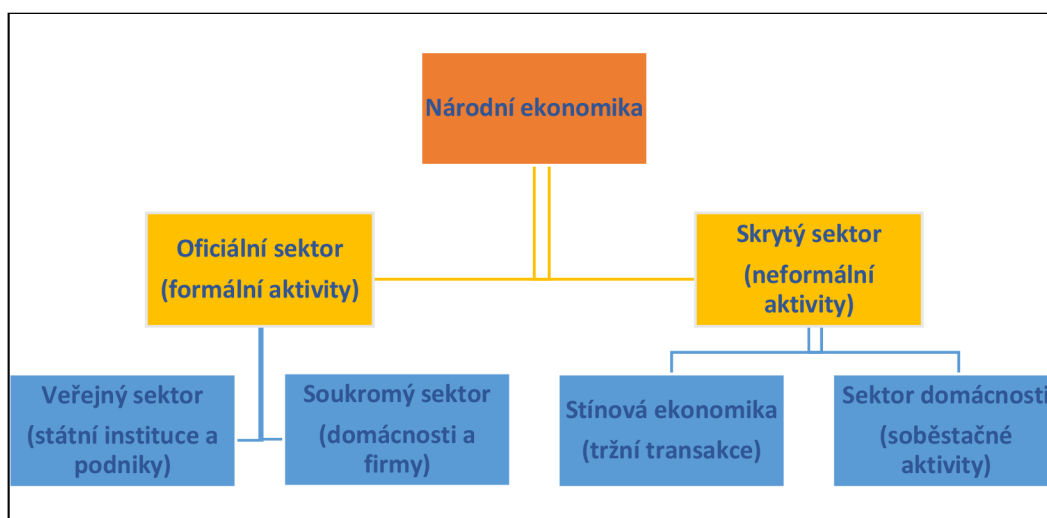
Národní ekonomiku můžeme prakticky přiblížit jako soubor činností hospodářského charakteru realizovaných na konkrétním státním území, které při účasti všech jeho výrobních faktorů vedou k vytváření statků a poskytování služeb. Národní ekonomika je základem každého státu, její základní funkcí je uspokojování potřeb obyvatelstva a jejími cíli jsou hospodářský růst, nízká nezaměstnanost, cenová stabilita a rovnováha vnějších ekonomických vztahů. Národní ekonomika (resp. národní hospodářství) je tvořena ekonomickými subjekty, které se buď na daném území nacházejí, nebo zde provozují ekonomickou činnost (všechny firmy, domácnosti a státní instituce). Na národní ekonomiku působí a ovlivňuje ji hned několik faktorů. Nejvýznamnějším z nich je hospodářská politika státu.

Národní ekonomika je komplikovaná soustava navzájem se doplňujících a prolínajících se subjektů, kterou je možné členit podle několika různých hledisek na různé sektory. Pro účely této práce použiji členění na **sektor oficiální a neoficiální** (resp. skrytý)². Vedle oficiálního sektoru podle tohoto členění existuje sektor skrytý, který vytváří vlastní produkty podle vlastních pravidel, a tudíž nepodléhá státní kontrole a oficiálním statistikám.

¹ ŠVARCOVÁ, Jena a Eva HÝBLOVÁ. *Ekonomie: Stručný přehled: teorie a praxe stručně a v souvislostech*. Zlín: CEED, 2020. ISBN 978-80-87301-25-8.

² SCHNEIDER, Friedrich a Dominik H. ENSTE. *The Shadow Economy: An International Survey*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 0-511-03028-2.

Obrázek č. 1 znázorňuje členění národní ekonomiky na jednotlivé sektory:

Obrázek 1: Rozčlenění národní ekonomiky³ (vlastní zpracování)

1.2 Definice pojmu stínová ekonomika

Přesný obsah pojmu ani jeho definice nejsou jednoznačně vymezeny. Stínová ekonomika, je známá pod různými názvy, jako je šedá, černá, podzemní, skrytá, nezjištěná, neformální, neoficiální, paralelní, nedostatečná, či hotovostní, z čehož vyplývá, že pojem nemá jednoznačně platnou definici. Tyto někdy zaměnitelné výrazy mohou v pojetí různých autorů označovat odlišné aspekty stejného jevu. Všechna tato synonyma však zcela jistě označují nějaký typ činností stínové ekonomiky. Přesná definice stínové ekonomiky je však poměrně obtížná, protože stínová ekonomika se neustále vyvíjí a přizpůsobuje se změnám ve zdanění a regulacích. Mimo to různí autoři nahlíží na obsah i názvosloví tohoto fenoménu pod různými úhly pohledu. Pro účely této práce zde uvedu pro představu tři z nich.

Spoluautoři Ekonomického výkladového slovníku Helena Fialová a Jan Fiala definují stínovou ekonomiku následovně: stínová ekonomika „je ta část produkce,

³ SCHNEIDER, Friedrich a Dominik H. ENSTE. The Shadow Economy: An International Survey. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 0-511-03028-2.

která nevchází do vykazovaných ukazatelů souhrnu produkce vytvářené v ekonomice za určité období. Práce prováděná na černo. Vyskytuje se v ekonomikách v oblastech, kde je činnost zakázaná (hazardní hry, prostituce, soukromé podnikání apod.) nebo nabídka nepokrývá poptávku (nedostatek bytů či jakéhokoliv zboží), anebo z důvodu daňového úniku.“⁴ Tato definice nezahrnuje domácí produkci.

Makroekonom Martin Fassmann, přední český odborník na zkoumání vazeb v rámci stínové ekonomiky, který působí řadu let jako vedoucí makroekonomického oddělení Českomoravské konfederace odborových svazů, pojímá stínovou ekonomiku souhrnněji. Jeho definici je možné aplikovat jak na centrálně plánované hospodářství, tak na tržní ekonomiku. Dle tohoto ekonoma můžeme tedy stínovou ekonomiku vnímat „*jako ty příjmy resp. činnosti, jejichž nejbyťostnějším zájmem je, aby zůstaly skryty (alespoň před orgány státního represivního aparátu), dále neformální aktivity nebo transakce, které nezahnují platby a které jsou určeny ušetřit nákupy a konečně ty činnosti, které v konečném důsledku sice vedou k oficiálním příjmům, ale jejich samotný zdroj, či lépe řečeno cesta jejich nabytí, je v rozporu s platnými zákonnými pravidly, nařízeními a dohodami.*“⁵

Autoři Leandro Medina a Friedrich Schneider ve své studii z roku 2018 definují stínovou ekonomiku následujícím způsobem: *“Stínová ekonomika zahrnuje všechny ekonomické aktivity, které jsou skryty před oficiálními úřady z měnových, regulačních a institucionálních důvodů. Mezi peněžní důvody patří vyhýbání se placení daní a všem příspěvkům na sociální zabezpečení, regulační důvody zahrnují vyhýbání se vládní byrokracii nebo zátěži regulačního rámce, zatímco institucionální důvody zahrnují korupční zákony, kvalitu politických institucí a slabý*

⁴ FIALOVÁ, Helena a Jan FIALA. Ekonomický výkladový slovník. Praha: A plus, 2011. ISBN 987-80-903804-55

⁵ FASSMANN, Martin. Stínová ekonomika a práce na černo. Praha: Sondy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7

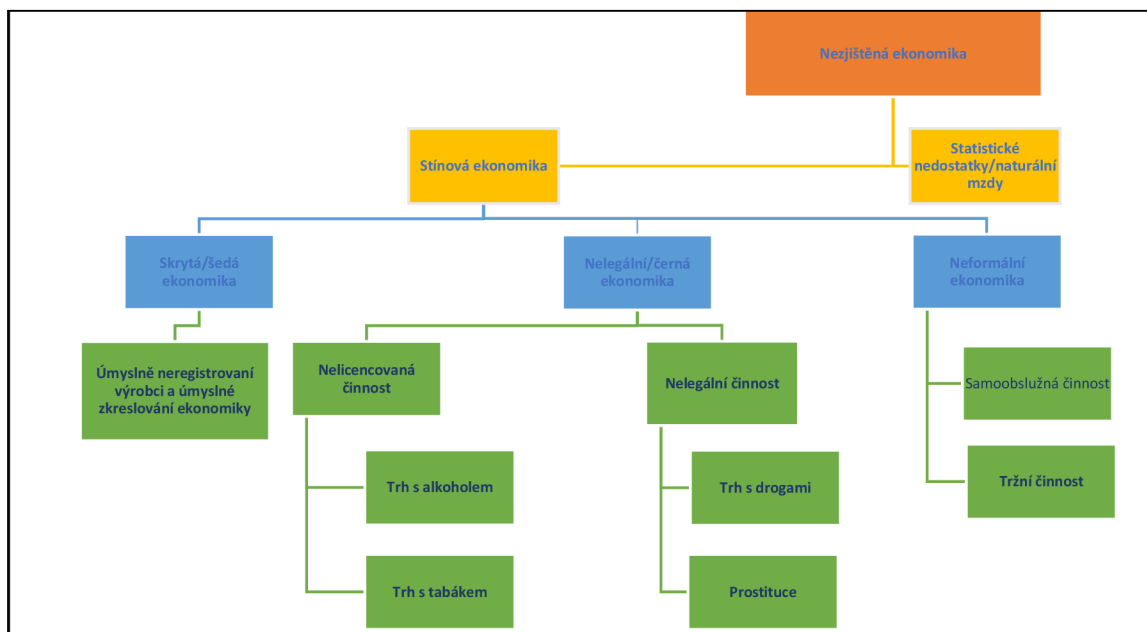
*právní stát.*⁶ Friedrich Schneider je uznávaným německým profesorem ekonomie na Univerzitě Johannese Keplera v rakouském Linci a výzkumným profesorem v německém Institutu pro výzkum aplikované ekonomie v Berlíně. Díky svým novým metodám tento respektovaný odborník významně posunul ekonomii v oblasti zkoumání stínové ekonomiky. Je autorem řady monografií, studií a článků zejména na téma hospodářské politiky a stínové ekonomiky. Jeho odborný názor se v průběhu jeho celoživotní vědecké kariéry vyvíjel. V jeho novějších studiích stínová ekonomika odráží převážně legální ekonomické a produktivní činnosti, které pokud by byly zaznamenány, přispěly by k národnímu HDP, proto se jeho definice stínové ekonomiky snaží vyhnout nelegálním nebo kriminálním aktivitám (např. únosy a vydírání, krádeže, distribuce drog...), kutilství nebo jiným činnostem v domácnosti, které dříve byly také předmětem jeho vědeckého zájmu a zkoumání.

1.3 Struktura stínové ekonomiky

Příručky měření stínové ekonomiky od OECD, které zohledňují i mnohé statistické úřady (včetně Českého statistického úřadu) při odhadování nezjištěné ekonomiky ve výpočtu HDP, odlišují několik podřazených pojmů spadajících pod **nezjištěnou** jinak též zvanou jako **skrytou ekonomiku** (někdy také nazývanou **podzemní**), **nelegální ekonomiku** (někdy též nazývanou **černou**), **neformální ekonomiku** a **produkci domácností** pro vlastní spotřebu (v diagramu shrnuto pod neformální ekonomiku).

Následující obrázek č. 2 nabízí názorné rozčlenění zmíněných oblastí stínové ekonomiky:

⁶ MEDINA, Leandro a Friedrich SCHNEIDER. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years. *Novinky.cz* [online]. 2018. [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: <https://www.investicniweb.cz/ekonomika-politika/ekonomika/stinova-ekonomika-v-cesku-mohlo-byt-horsi>

Obrázek 2: Struktura stínové ekonomiky v České republice⁷ (vlastní zpracování)

Skrutá ekonomika (někdy **těž šedá**) je souborem ekonomických vztahů většinou na hranici zákona, a tudíž obtížně právně postižitelných. Využívá nedokonalostí právních norem a uchyluje se k jejich obcházení. Šedá ekonomika označuje legální produkci a služby, ze kterých plyne příjem záměrně nehlášený (či hlášený, avšak podhodnocený) příslušným úřadům. Primárním účelem je vyhnout se určitým regulacím či placení daní nebo sociálního a zdravotního pojištění. Má klíčové postavení ve struktuře stínové ekonomiky, představuje zkreslování vykazovaných údajů jako např. falšování účetních knih ve smyslu nadhodnocování výdajů, podhodnocování příjmů, či mezd a podnikání bez oficiální registrace. Někteří autoři takto v užším pojetí definují stínovou ekonomiku. Je vážnou hrozbou pro ekonomiku, neboť narušuje hospodářskou soutěž a vede k neefektivnosti a potažmo k plýtvání.

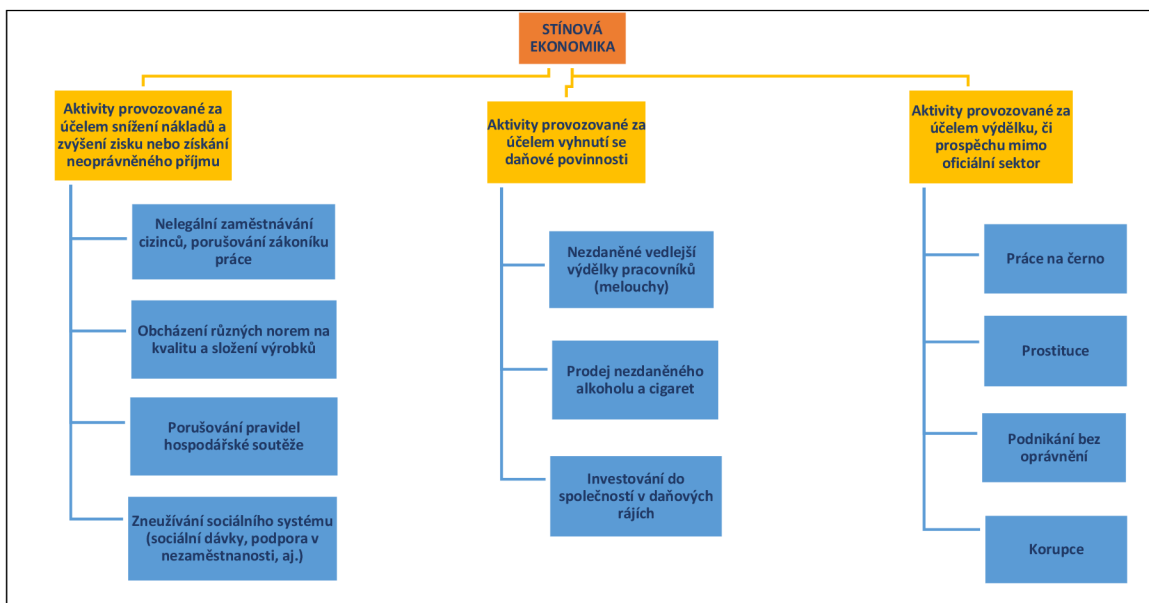
⁷ RAIS, Jonáš, Ondřej KLIČKA a Aleš ROD. *Stínová ekonomika v České republice 01/2015* [online]. Praha: CETA – Centrum ekonomických a tržních analýz, 2015. [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: http://eceta.cz/wp-content/uploads/2015/11/SE_01_2015_web.pdf

Nelegální ekonomika (někdy **též černá**) je souborem ekonomických vztahů, které porušují zákony dané země, popř. mezinárodní zákony. Jedná se proto o protiprávní ekonomické vztahy, které za předpokladu, že jsou odhaleny a prokázány, jsou trestně postižitelné. Černá ekonomika označuje produkci zboží a služeb, jejichž výroba, prodej, či držení je v rozporu se zákonem, a také činnosti, jejichž vykonávání je nelegální bez příslušného povolení. Pojem obsahuje nelegální produkční činnosti, dále nelegální přerozdělovací činnosti (např. krádeže a vloupání) a legální produkční činnosti realizované nelegálně (např. nelegální výroba a obchod, či nelegální poskytování služeb). V užším pojetí může v rámci stínové ekonomiky být příkladem nelicencovaná produkce alkoholu či pašování, výroba a prodej padělaného zboží. V širším pojetí patří pod nelegální ekonomiku třeba i prostituce či výroba a distribuce drog. V rámci šetření ČSÚ je zatím nejmenší součástí stínové ekonomiky. Do činností zahrnujeme jednak hospodářskou kriminalitu (včetně finanční kriminality) a kriminalitu obecného charakteru jednotlivců, jednak hospodářskou kriminalitu organizovaných zločinců (mafii). Motivem pachatelů je v drtivé většině zisk. Organizovaný zločin je společensky mnohem nebezpečnější.

Neformální ekonomika označuje produkci zboží a služeb, která je vykonávána neregistrovanými podniky (osobami) v sektoru domácností, a to jak aktivity samoobslužné (zemědělské samozásobení, individuální bytová výstavba, imputované nájemné), tak aktivity tržní. Příkladem může být neregistrovaný přímý prodej zemědělských produktů či hlídání dětí a jiné služby v domácnostech. Skrytá ekonomika se mnohdy značně prolíná s nelegální a bývá obtížné je rozlišit.⁸

Následující schéma rozdělení stínové ekonomiky znázorňuje ještě podrobněji:

⁸ DVOŘÁK, Vratislav. *Výnosy z trestné činnosti*. Vyd. 1. Praha: Pro potřeby nakl. Ivan Fojt vydala Scientia, 2010. ISBN: 9788086960678

Obrázek 3: Rozdělení stínové ekonomiky podle druhu aktivit⁹ (vlastní zpracování).

1.4 Prvky stínové ekonomiky

Podle Martina Fassmanna je možné shodně jako u legální ekonomiky mezi hlavní prvky stínové ekonomiky řadit **aktivity, platby, transakce a příjem**. Výše uvedené prvky na sebe navazují anebo mohou stát samostatně. Aktivity a transakce tvoří tzv. oblast tvorby a platby a příjem tvoří tzv. oblast užití.¹⁰

Aktivity (nebo také činnosti) jsou většinou autorů považovány za klíčový prvek neformální ekonomiky. „Jedná se o ekonomickou aktivitu, plodící příjmy tomu, kdo jí provozuje, které nemohou být odhadnuty z žádných statistických zdrojů užívaných k sestavování HDP. U aktivit v neoficiálním sektoru ekonomiky dochází k vědomému ignorování zákonů i jiných nařízení. Patří sem aktivity, které splňují

⁹ KOPECKÁ, Vladimíra. *Stínová ekonomika v socialismu a tržní ekonomice* [online]. Pardubice, 2008 [cit. 6.6.2021]. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce Miroslav Buchta.

¹⁰ FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha: Sondy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7

skutkovou podstatu trestného činu např. výroba drog, tak i zcela legální aktivity, při kterých dochází k porušování daňových nařízení.“¹¹

Transakce navazují na zmíněné aktivity. Nezákoně ekonomické aktivity vynášejí prostřednictvím transakcí pachatelům podstatné, neoprávněné příjmy. Jedná se buď o peněžní nebo nepeněžní směnu (dary, protislužby). Může nastat situace, že nelegální aktivita přejde v legální transakci a naopak. Díky falšování dokumentů může být nelegální výrobek takřka naprosto legálně prodán (např. nelegálně vyrobené nebo dovezené cigarety, alkohol nebo jiné zboží). Legální výrobek zase může být prodán takzvaně „podpultově“. Tím může vzniknout ztráta na dani z přidané hodnoty či nelegální příjem. Může nastat také situace, kdy aktivity nevyvolávají žádné transakce, což je případ kutilství, zahradničení atd., náleží sem také sousedská výpomoc nebo práce dobrovolníků.

Platby a příjem vždy následují až po realizovaných aktivitách a transakcích. Za platby a příjem se často označuje již zmíněná korupce či platba za ukradené zboží či jinou ilegální věc. Platby jsou určitým přínosem koncového subjektu transakce. Mohou pocházet z oficiálního i neoficiálního sektoru ekonomiky. Z oficiálního sektoru pochází z aktivit, které jsou v základu legální, ovšem platba, či příjem porušuje nějakým způsobem zákonné povinnosti, např. nezdaněné příjmy z dividend, daňové úniky podniků atd. Z neoficiální části ekonomiky pocházejí platby z aktivit, které jsou čistě nelegálního rázu, např. výroba a distribuce drog, prostituce atd. Tyto příjmy nefigurují v rámci národního účetnictví, takže příjemce je pro další použití musí nějakým způsobem „vyprat“, např. jako příjem z jiné závislé činnosti s cílem skrýt pravý původ peněz. Martin Fassmann popisuje příjem jako *„Tu část příjmu, která vyplývá ze stínových plateb (ať se již odehrávají v oficiálním či neoficiálním sektoru) může být charakterizován jako stínová. V zásadě jde o příjem, který není ohlášen domácím důchodovým*

¹¹ FASSMANN, Martin. Stínová ekonomika a práce na černo. Praha: Sondy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7

úřadům a úřadům sociálního zabezpečení nebo ostatním organizacím, které mají statutární právo na tuto informaci.“¹²

Odlišnost a rozdíl mezi prvky nelegální a legální ekonomiky spočívá v nezákonnosti, a tudíž společenské nebezpečnosti nezákonných činností subjektů kriminální ekonomiky.

¹² FASSMANN, Martin. Stínová ekonomika a práce na černo. Praha: Soudy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7

2 PŘÍČINY STÍNOVÉ EKONOMIKY

Stínová ekonomika funguje více či méně ve všech státech světa bez ohledu na jejich vyspělost a daný ekonomický systém. Vznik stínové ekonomiky lze přiřknout mnoha rozdílným příčinám, které se mohou v konkrétních zemích a regionech lišit.

Faktory podporující šedou ekonomiku se liší stát od státu. V České republice je určitá historická tolerance vůči stínové ekonomice spojena s vnímanou neefektivitou veřejného sektoru a relativně nízkými tresty za aktivity v rámci stínové ekonomiky (např. za existence černého trhu v komunistickém Československu). Vysoké příspěvky zaměstnavatelů na sociální zabezpečení a ekonomická stagnace stojí v cestě rychlejšímu zlepšení.

V obecné rovině je nutno hledat příčiny existence nebo neexistence stínové ekonomiky v motivaci ekonomických subjektů účastnit se skrytých a zakázaných ekonomických aktivit. Vždy záleží na konkrétním kulturním, sociálním a politickém prostředí, které tvoří základní rámec pro fungování stínové ekonomiky. Podstatný vliv má také hospodářský cyklus a jeho jednotlivé fáze. Ve fázi ekonomického růstu je motivace ke skrytým, či zakázaným ekonomickým aktivitám o poznání menší, než když je hospodářský cyklus ve fázi recese. Nejjobecnějšími příčinami vzniku stínové ekonomiky jsou vedle přirozené touhy po penězích zásahy státu skrze výši a míru daňového zatížení a s tím spojená daňová povinnost, míra a koncentrace vládní regulace, výše odvodů na sociální a zdravotní pojištění spolu s nelegální prací. Svůj vliv má i kvalita služeb veřejného sektoru a míra pravděpodobnosti dopadení (a touha po penězích).

2.1 Míra zdanění

Stát je představitelem veřejné moci a k řádnému plnění svých funkcí potřebuje finance. Svoji hospodářskou politikou ovlivňuje hospodaření země s cílem zajistit její ekonomickou stabilitu a zvyšování životní úrovně jejího obyvatelstva. Působí na národní hospodářství vydáváním zákonů, vyhlášek a nařízení a v podstatě zasahuje do tržního chodu ekonomiky. V tržní ekonomice toto narušování

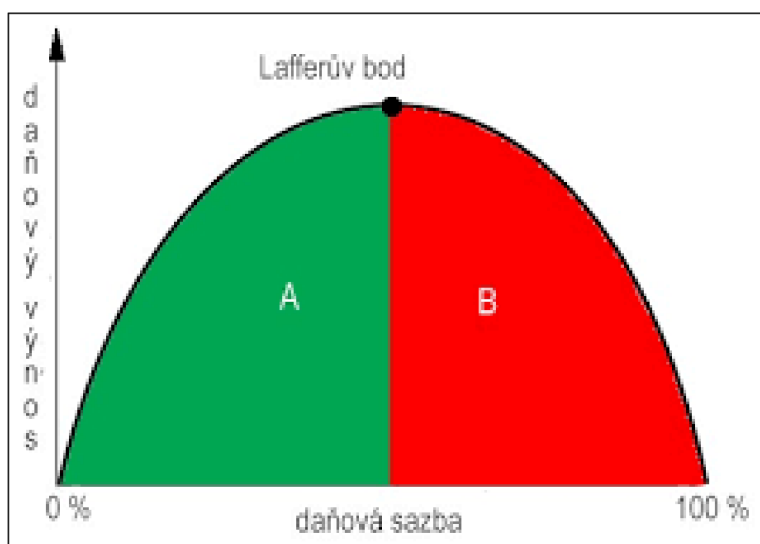
způsobuje daňová politika, která je součástí hospodářské, potažmo rozpočtové politiky, kterou stát využívá k zajištění peněžních zdrojů do státního rozpočtu. Zájmy jednotlivců a jednotlivých společností se zde střetávají se zájmy státu, který zastřešuje zájmy společnosti jako celku. Míra zdanění vytváří prostor pro existenci stínové ekonomiky a stát je tudíž považován za hlavní příčinu existence stínové ekonomiky v tržních ekonomikách.

Čím vyšší je míra zdanění příjmů (a také výše sociálního a zdravotního pojištění, které mají charakter daně), tím dražší je najímání práce. Vysoká daňová zátěž motivuje společnosti najímat práci na černo a daňovým úřadům hlásit podhodnocené zisky. Zaměstnancům vysoká míra zdanění snižuje disponibilní příjmy a zvyšuje cenu zboží a zde platí, že čím méně si mohou lidé za své příjmy poříditi, tím mají větší motivaci obcházet daně.

Stínová ekonomika vzniká zejména v době ekonomické krize, s níž je spojená ztráta důvěry ve stát. Vysoké vládní výdaje a zatěžování stále vyššími daněmi nutí jednotlivce i firmy k ilegálnímu zaměstnávání. S růstem stínové ekonomiky je spojen pokles výběru daní, což nutí stát daně opět zvyšovat, a to následně zase vede k posilování stínové ekonomiky. Situace připomíná začarovaný kruh.

Teoreticky by mělo fungovat, že čím vyšší daně stát vybírá, tím více finančních prostředků do státní pokladny přibývá, protože s rostoucí mírou zdanění se zvyšuje daňový výnos. V praxi je to však mnohem složitější. Americký ekonom Artur Laffer je autorem křivky (viz obrázek č. 4), která ukazuje, do jaké nejvyšší míry jsou lidé ochotni platit daně.

1. **Zelená zóna „A“** - nízké daně lze dále navyšovat, a to až do Lafferova bodu, pak výběr financí do státního rozpočtu klesá.
2. **Lafferův bod** je umístěn ve středu daňové sazby (50 %), ale pouze „technicky“. Optimální bod je předmětem hledání v daňovém prostředí ve vztahu stát (a jeho státní pokladna) a na druhé straně daňový poplatník.
3. **Červená zóna „B“** je zónou prohibitivní. **Vyšší zdanění začíná formovat „stínovou (šedou) ekonomiku“** a je jedním z aspektů snižování výběru financí na daních. Červená zóna znázorňuje tedy situaci, kterou by stát neměl připustit.

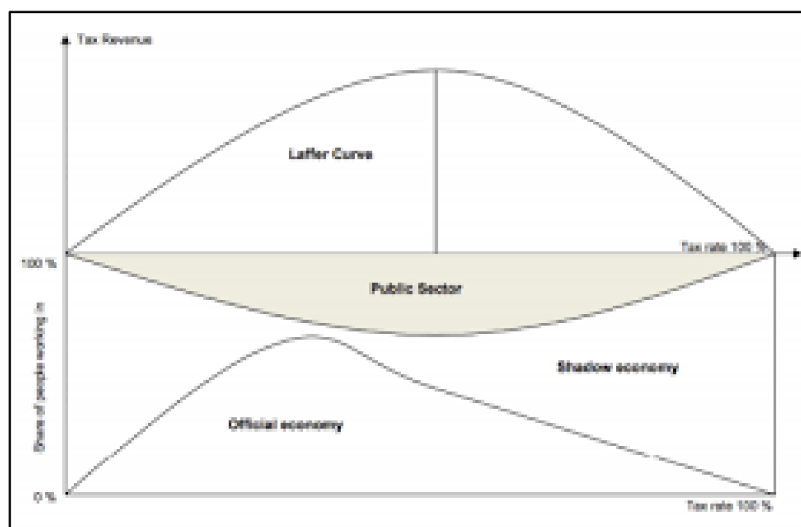
Obrázek 4: Lafferova křivka.¹³

Zjednodušeně řečeno, většina poplatníků do určitého optimálního bodu daně řádně platí, nicméně jakmile dojde k překročení Lafferova bodu, snaží se někteří z nich v souladu se zmíněnou křivkou vyhnout placení daní, zkreslují své příjmy,

¹³ KOUDELKA, Michal. *Přináší vyšší zdanění více peněz do státní kasy?* [online]. 2020 [cit. 20.2.2022]. Dostupné z: <https://portal.pohoda.cz/zakon-a-pravo/finance-a-dane/prinasi-vyssi-zdaneni-vice-dani-do-statni/>

daňový výnos klesá, a dokonce se může i zcela zastavit. Pak existují takoví poplatníci, kteří odmítají jakoukoliv výši daňové sazby a nebudou platit nikdy. Kde končí daná optimální sazba nastavená státem není ani u všech druhů daní ani ve všech zemích stejné. Stát stále hledá takovou sazbu daně, při které poplatníci neztratí motivaci a budou ochotni daně do státní pokladny odvádět.

Dominik H. Enste, vedoucí katedry institucionální a behaviorální ekonomie na Institutu pro ekonomický výzkum a profesor etické a behaviorální ekonomie na Univerzitě aplikovaných věd v Kolíně nad Rýnem, použil Lafferovu křivku k zobrazení odezvy ekonomiky na stupňující se zatížení daněmi, přičemž původní graf rozšířil o část, která znázorňuje veřejnou, oficiální a neoficiální ekonomiku. Na vrcholu Lafferovy křivky je výběr daně do státní pokladny nejvyšší a zároveň dosahuje maxima i velikost veřejného sektoru. Z grafu také vyplývá, že oficiální ekonomika kulminuje o něco dříve než Lafferova křivka a taktéž velikost stínové ekonomiky dosáhne minima dříve, než uvedená křivka vystoupá na maximum. Efektem pokračujícího zvyšování daní je tedy jednak pokles příjmu státu z výběru daní, jednak růst neoficiální sféry ekonomiky.

Obrázek 5: Lafferova křivka se zapracovanou šedou ekonomikou.¹⁴

¹⁴ ENSTE, Dominik. The shadow economy in OECD and EU accession countries – empirical evidence for the influence of institutions, liberalization, taxation and regulation, *The IUP Journal of*

Objem vybraných daní v České republice však není závislý pouze na výši daňové sazby. Promítají se sem dopady kvalitativně nevyrovnaných právních předpisů, přemíra administrativních povinností ke státu, ale i tzv. tunelování, hospodářská embarga bránící vývozu zboží do všech zemí světa, dále nutnost respektovat nařízení Evropské unie, ale i např. hypoteční krize v USA a její dopady na ekonomiky celého světa a mnoho dalších vlivů.

Prostor pro stínové aktivity (především daňové machinace a úniky) vzniká i tam, kde jsou sazby daně relativně nízké, avšak daňový systém je složitý a relativně nepřehledný. Čím komplikovanější a zdlouhavější je proces podání daňového přiznání, tím větší má demotivační účinky pro daňové subjekty (často se v nich nevyznají). Ve složitém systému se samozřejmě hůře provádí i kontrola.

2.2 Vládní regulace

Dalším, často zmiňovaným, determinantem je míra, koncentrace a kvalita vládních regulací. Regulacemi se rozumí státní narušení ekonomického schématu trhu, které může nabývat mnoha podob. Vládní regulace cílí zejména na produkci zboží a služeb, které jsou vnímány okolím jako společensky nevhodné (např. prostituce) nebo na zahraniční obchod ze strategických či ochranných důvodů.

Regulačními nástroji jsou právní předpisy, nařízení a vyhlášky, které se dají veřejnou mocí vynutit. Typickým příkladem je minimální mzda, problematiku propouštění zaměstnanců, striktní regulace výrobních procesů, hygienické, bezpečnostní a ekologické předpisy, dále získávání licencí, problematický proces zakládání firem, obchodní bariéry, restrikce zaměstnávání imigrantů atd. Některé regulace působení v oficiálním sektoru zakazují (např. nutnost získat pracovní povolení). Regulace však často také zájmy společnosti chrání, zejména v oblasti léčiv, drog, korupce apod.

Množství a také intenzita dalších regulací výrazně zvyšuje náklady firem působících v oficiální ekonomice. Čím větší je regulace, tím je větší motivace přesouvat aktivity do stínové ekonomiky. Z důvodu nižších nákladů přecházejí do stínové ekonomiky častěji méně kvalifikovaní pracovníci s horším zázemím. Na druhou stranu však platí, že čím vyšší je kvalita regulací, tím vyšší je jejich účinnost.

2.3 Jiné příčiny vedoucí ke vzniku stínové ekonomiky

Jako další příčiny vzniku stínové ekonomiky je možné uvést například tyto aspekty:

- **pracovní migrace obyvatelstva do ciziny**

Mnoho mladých lidí odchází za představou o příjmovém profitu plynoucím z rozdílu kupní síly výtěžku v České republice a ve vyspělejších zemích, kde je dvou až více než trojnásobná výtěžková úroveň (např. USA, Velká Británie, Irsko, Německo, Rakousko, Nový Zéland). Nejčastěji si najdou práci ve zdravotnictví nebo ve službách pohostinství, hotelnictví a na farmách apod. Svůj výtěžek však po návratu do vlasti bohužel nezdaní.

- **sociální transfery**

Stát se snaží pomoci lidem v nepříznivé životní situaci, kterou nejsou schopni vyřešit vlastními prostředky. Tuto pomoc uskutečňuje skrze sociální politiku a její nástroje. Jedním z nich je přerozdělování státních financí prostřednictvím sociálních transferů. Možnost pobírat sociální dávky může některé lidi motivovat k jejich zneužívání. Pracují „na černo“ a současně pobírají sociální dávky (např. pro podporu v nezaměstnanosti), což je pro ně výhodnější než pracovat v oficiálním sektoru.

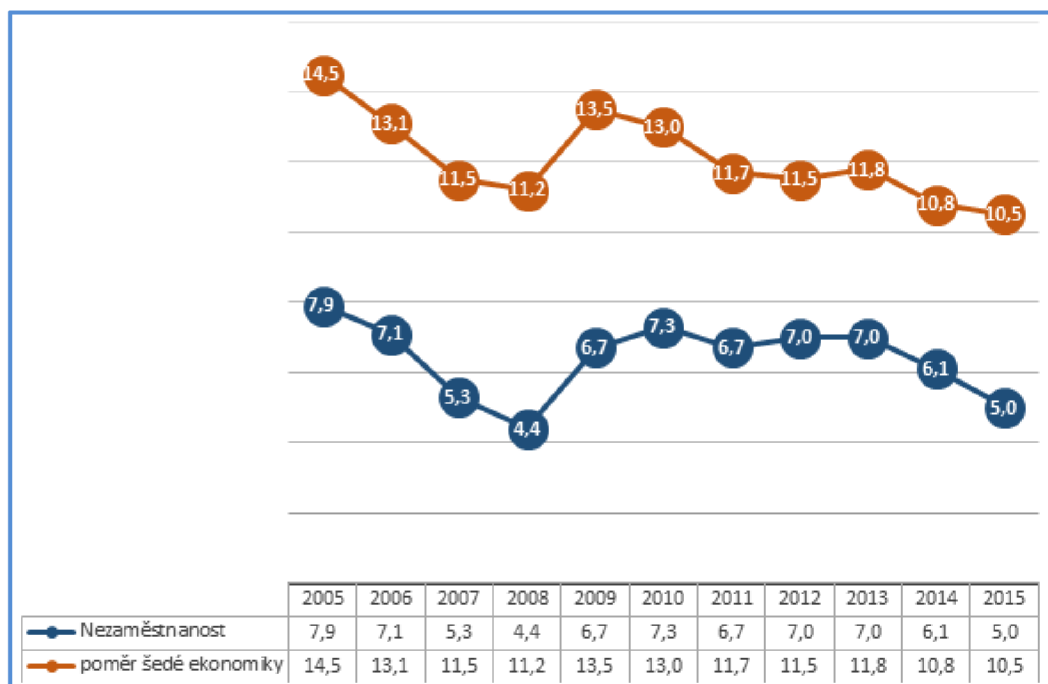
- **cena práce**

Cena práce je rovna výši povinných plateb zaměstnavatelů za zaměstnance, což jsou hrubá mzda, odvody zdravotního a sociálního pojištění, popř. zaměstnanecké

benefity. Zaměstnavatelé se na nich snaží ušetřit. Jedním ze způsobů je najímání osob samostatně výdělečně činných místo „běžných“ zaměstnanců (tzv. švarcsystém), dalším zaměstnávání brigádníků (většinou studentů) na základě dohody o provedení práce nebo zaměstnávání „na černo“ většinou na základě ústní dohody, což se týká především cizinců, kteří představují „levnou pracovní sílu“.

- **míra nezaměstnanosti**

Růst počtu nezaměstnaných znamená růst počtu osob schopných se naplno zapojit do šedé ekonomiky. Z grafu na obrázku č. 6 můžeme vysledovat vzájemnou závislost ukazatelů. V regionech s vyšší nezaměstnaností nebo na venkově nemá zaměstnanec možnost volby jako ve velkých městech.

Obrázek 6: Korelace nezaměstnanosti a poměru šedé a oficiální ekonomiky v ČR v letech 2005–2015.¹⁵

¹⁵ Analýza: Rozsah šedé ekonomiky v Česku je pod průměrem EU. Je menší i než v Belgii. *Byznysnoviny.cz* [online]. 2018 [cit. 12.1.2022]. Dostupné z:

Na rozhodování o přesunu aktivit do stínové ekonomiky má značný vliv další řada determinantů. V neposlední řadě sem náleží institucionální prostředí (kvalita veřejných institucí a nemožnost je zkorumpovat), kvalita služeb veřejného sektoru (vymáhání práva, ochrana osobního vlastnictví, dodržování smluv, efektivnost státní správy), dluhy a administrativa spojená s exekucemi, pravděpodobnost dopadení a korupce, které věnuji následující kapitole.

<https://www.byznysnoviny.cz/2018/03/09/analyza-rozsah-sede-ekonomiky-cesku-prumerem-eu-mensi-i-nez-belgii/>

3 KORUPCE

Korupce se ve společnosti objevovala již od jejího samotného počátku. Vyskytuje se ve všech formách státního zřízení a zasahuje do všech oblastí života lidské společnosti. V minulosti byla spíše přehlížena a byla považována buď za něco, o čem se nemluví nebo za něco obvyklého. Situace se ale pozvolna mění a lidé si začínají uvědomovat negativní dopad korupce na fungování celé společnosti. Mohla tomu napomoci lepší informovanost občanů pramenící z alarmujících informací v médiích, které u společnosti vytvářejí odpor a opovržení k tomuto typu protiprávnímu jednání. Prevence a potlačování korupčního jednání se postupně stává prioritou. Problémem se zabývá velké množství vládních i nevládních organizací, které se snaží s tímto společensky škodlivým jevem bojovat a ideálně jej upozadit až vymýtit.

Korupce je často a chybně chápána jako samostatný jev způsobený charakterovou slabostí politiků a úředníků. Korupce je však fenomén systémově spojený se státem, nikoli s morálkou. Její příčinou je nadměrný rozsah přerozdělování a nedostatek svobodného trhu. Nejrůznější studie se shodují, že velikost vlády, daně a odvody jsou nejdůležitějšími veličinami vysvětlujícími velikost šedé ekonomiky i korupce.

Ve veřejnosti převládá názor, že podstatou korupce je úplatek, ten je však pouze doprovodným znakem korupce. Skutečnou společenskou hrozbou je však vědomé neefektivní rozhodnutí veřejné autority – vlády, kraje, obce či jiné veřejné instituce.

3.1 Základní orientace v teorii a souvislost se stínovou ekonomikou

Obdobně jako množství dalších společenských fenoménů (mj. i stínová ekonomika), ani pojem korupce nemá jedinečnou ustálenou definici. Samotný termín korupce je latinského původu a vychází ze slovního základu rumpere, tj. zlomit, rozlomit, přetřhnout. Latinský výraz corruptus znamená následek

určitého nekalého jednání, v překladu pak má několik výrazů: znečištěný, zkažený, zvrácený, mravně zvrácený, zvrhlý, podplacený.¹⁶

Mezinárodní nezisková nevládní organizace Transparency International definuje korupci jako zneužití svěřených pravomocí spojené s porušováním principu nestrannosti při rozhodování za účelem získání nezaslouženého osobního (soukromého) prospěchu. Znaky, kterými se tento negativní společenský jev vyznačuje, jsou snaha po získání individuální výhody (hmotné i nehmotné), vědomé porušování právních norem, zásah do veřejné, státní či polostátní správy a vysoká latentnost a racionalizace. Latentní (skrytý) charakter korupce vyplývá pravděpodobně ze skutečnosti, že obě strany korupčního jednání jsou spokojeny. Odhalení je tudíž obtížné.

Korupce zpomaluje ekonomický rozvoj, zhoršuje kvalitu zdravotnictví a vzdělávání, ničí vazby nazývané sociálním kapitálem a zasévá tím v populaci nedůvěru k politice a veřejné správě. Za základní příčinu korupce považujeme v obecné rovině touhu člověka po materiálních statcích, finančních prostředcích, úspěšné kariéře a postavení. Korupce není dvojstranná, jsou jí vždy dotčeny tři strany. První je ten, kdo dává, druhý ten, kdo bere a třetí, pasivní stranou korupčního vztahu (jednání), může být konkrétní osoba anebo každý z nás (všichni jsme např. daňovými poplatníky, kteří přispívají do veřejných rozpočtů).

Podobně jako u definice je členění druhů korupčního jednání v literatuře nejednotné a různé. Základní rozdělení, na kterém se většina autorů shoduje, je rozdělení podle jejího rozsahu na korupci malou a velkou. Navzájem se odlišují především svojí společenskou nebezpečností.

Malá, jinak také bagatelní korupce, či „korupce v běžném životě“, neohrožuje přímo politický systém a demokracii. Postrádá znaky rafinovanosti a systematickosti. Většinou se jedná o drobné služby a protislужby u běžných úředníků, dopravních policistů, lékařů a dalších. Úplatek může mít různou podobu,

¹⁶ CHMELÍK, Jan. *Pozornost, úplatek a korupce*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-434-X.

od drobné pozornosti jako je bonboniéra nebo láhev vína mohou částky sahat až do řádově tisíců korun. Tyto malé úplatky jsou v mnohých zemích brány jako součást každodenního života a jsou chápány jako samozřejmost.

Velká korupce je zpravidla spojována s korupcí politických špiček a nejdůležitějších představitelů veřejného a společenského života, kteří mají pravomoc formulovat „pravidla hry“ (např. zákony, regulační opatření), anebo rozhodují o významných projektech (např. veřejných zakázkách) a personálním obsazení důležitých institucí. Velká korupce se často neobejde bez spolupráce více osob, bývá systematická a dlouhodobě plánovaná. Úplatky se pohybují i v řádech milionů. Součástí velké korupce je např. ovlivňování legislativního procesu, soudních řízení, kontroly veřejných institucí, neprůhledné financování politických stran, ovládání médií, zneužívání veřejné moci při tvorbě veřejných zakázek, zpronevěry veřejných zdrojů, soukromého prospěchu z privatizace, přidělování monopolních licencí, klientelismus a popřípadě i přidělování (resp. prodej) významných státních pozic. Velká korupce může přímo ohrozit politický systém a demokracii. Hrozí zde ovládnutí státu, veřejných zdrojů, úřadů a pozic skupinami osob, které je posléze využívají k osobnímu prospěchu.

Byrokratická korupce zvýhodňuje korumpujícího. Jedná se o určitou osobu buď fyzickou nebo právnickou a má za důsledek ztrátu nebo zhoršení pozice osoby jiné. Na byrokratické korupci se může podílet více úředníků různého postavení či zaměření. Při tomto druhu korupce se prospěch korumpujícího odrazí na ztrátě u jiné osoby. Korumpovaná osoba získává zvláštní výhody, tyto výhody mohou být jakéhokoli charakteru, můžeme sem například zařadit různá povolení, udělování licencí, přístup k veřejným službám a informacím. Jedná se o nezákonné poskytování výhod fyzickým nebo právnickým osobám, které ovšem na výhody nemají nárok. Jde o jednání jednotlivců, skupin nebo firem v oblasti veřejného nebo soukromého sektoru, které směřují k ovlivnění zákonů, předpisů nebo vyhlášek k vlastnímu prospěchu. Čím je tato organizovaná skupina větší, tím se zvyšuje i míra korupce.

Politická korupce je spojena buď s finančním ziskem, nebo snahou o získání lepšího politického postavení. Není nezbytně nutné, aby politická korupce nutně

sledovala osobní zisk korumpovaného, zisk může být nahrazen například ziskem strany nebo možností přístupu k postům ve veřejné správě nebo ke státním zdrojům. Může mít velké množství rozmanitých forem, jako jsou dary na vojenské zakázky, úplatky od podnikatelů pro politiky na financování politických stran, a to za poskytování určitých výhod, ukládání finančních prostředků na zahraniční bankovní konta, dary na politické kampaně. Při tomto druhu korupce je běžné, že jde o vztahy mezi vysokými státními úředníky a politiky, kteří za své protislužby inkasují nejrůznější výhody v podobě finanční, obvyklé jsou také vzájemné služby jiného charakteru, označované jako kupčení s vlivem.¹⁷

Další členění rozlišuje dva různé typy. Jednak je to korupce pasivní, kdy osoba přijímá úplatek nebo výhody od jiné osoby, jednak je to aktivní korupce, kdy se jedná se o poskytování úplatku v hmotné či nehmotné podobě pro osobu, která má vyhovět požadovanému.¹⁸

Podle jiných kritérií může být korupce legální a ilegální, přímá nebo prostředkovaná, uvnitř institucí a vně institucí, korupce krátkodobá tzv. ex ante nebo dlouhodobá tzv. ex post, očekávaná a nahodilá, vymýtitelná a nevymýtitelná, korupce peněžní a nepeněžní.

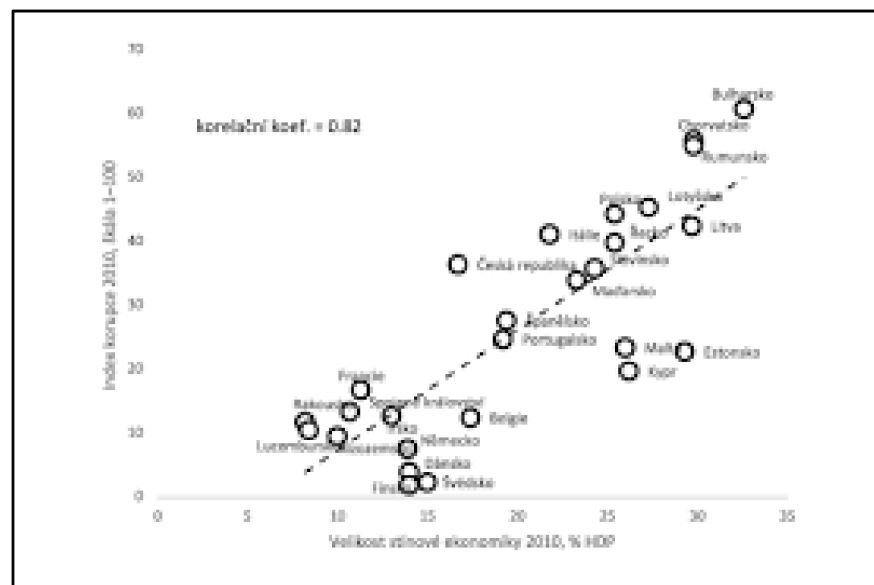
Pro odhad rozsahu korupce, nikoli jen jejího vnímání, můžeme použít rozsah šedé ekonomiky. Ta totiž zahrnuje ekonomické činnosti, které porušují běžně užívané normy etické, společenské, morální a obchodní, včetně korupce. Ekonomický výzkum jasně dokládá, že rozsah šedé ekonomiky u nás je nejen výrazně podprůměrný (vůči průměru světa, OECD, ale i EU), ale že navíc kontinuálně klesá. Neboli rozsah ekonomické aktivity v šedé zóně se u nás neustále relativně zmenšuje. Nedává tedy smysl, proč by stát s podprůměrnou úrovní šedé

¹⁷ VANTUCH, Pavel. *Korupce a kriminalita*. Brno: Rašínova vysoká škola, 2008. ISBN 978-80-87001-09-7.

¹⁸ DAVID, Vladislav a Alexander NETT. *Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém*. Praha: C.H.Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-562-9.

ekonomiky, jako je právě Česká republika, měl být výrazně nadprůměrně zkorumpovaný.

Souvislost korupce a stínové ekonomiky znázorňuje obrázek č. 7, který je zpracován na základě studií Schneidera, Raczkovského a Mróze z roku 2015, Raise z roku 2014 a Snowdona z roku 2012. Je z něj patrné, že s rostoucím rozsahem korupce narůstá u většiny zemí Evropské unie rozsah stínové ekonomiky.

Obrázek 7: Odhad korupce a stínové ekonomiky metodou MIMIC.¹⁹

Korupce jednoznačně ochromuje ekonomický a politický řád. Ale deformuje jej v poslední době zároveň i značně zpolitizovaný trend „boje s korupcí“. Veřejné rozhodování buď neprobíhá vůbec, nebo veřejné autority vše až do extrému objektivizují a činí za každou cenu transparentním. Výsledkem je paradoxně

¹⁹ RAIS, Jonáš, Ondřej KLIČKA a Aleš ROD. *Stínová ekonomika v České republice 01/2015* [online]. Praha: CETA – Centrum ekonomických a tržních analýz, 2015. [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: http://eceta.cz/wp-content/uploads/2015/11/SE_01_2015_web.pdf

nadměrný nárůst státních zásahů, které zpomalují ekonomiku, a proto spatřuji smysl v citlivém zmenšování státního vlivu a státního přerozdělování.²⁰

3.2 Index vnímání korupce

Index vnímání korupce zveřejňuje nezisková organizace Transparency International každoročně již od roku 1995. Při měření Indexu vnímání korupce se využívá od roku 2012 odlišná metodologie. Zkraje byl žebříček sestavován na základě průzkumů veřejného mínění, po změně na základě výsledků průzkumů mezi experty. Experti hodnotí mj. schopnost vládních institucí potlačovat a postihovat korupci, účinnost protikorupčních opatření, rozsah korupce v různých oblastech veřejné správy, míru transparentnosti jejího fungování a míru zneužívání veřejných funkcí a veřejných prostředků. V soukromém sektoru je tento index využíván pro ověření ekonomické a právní stability v zájmové zemi a tato data jsou ověřeným východiskem pro manažerské rozhodování.

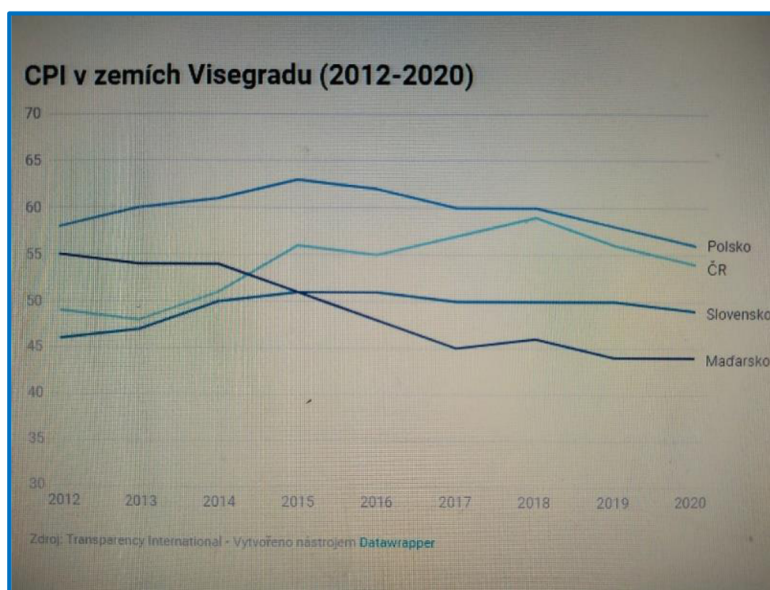
Index vnímání korupce za rok 2021 byl vytvořen na základě třinácti zdrojů údajů od dvanácti různých institucí, které mapují vnímanou korupci za poslední dva roky. Index řadí země podle stupně vnímání korupce ve veřejném sektoru a podnikání s použitím stupnice 0–100, kde 100 bodů označuje zemi téměř bez korupce a 0 bodů znamená vysokou míru korupce.

V letech 2012–2021 se Česká republika v žebříčku zemí pohybovala v rozmezí 38. – 57. místa. V roce 2021 skončila na 49. místě s 54 body. Česká republika zaostává za průměrem Evropské unie (64 bodů) o 10 bodů. V rámci sedmadvacítky členských zemí Evropské unie Česká republika zaujímá třetím

²⁰ SLANÝ, Martin. Vše o... korupci a šedé ekonomice. *Ekonomickydenik.cz* [online]. 2017. [cit. 31.12.2021]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-65652500-vse-o-korupci-a-sede-ekonomice>

rokem devatenácté místo. V roce 2021 první místo sdílelo Dánsko, Nový Zéland a Finsko s 88 body, na posledním místě pak Jižní Súdán s 11 body.²¹

Zajímavé srovnání nabízí obrázek č. 8, který představuje graf, na němž vidíme sestupnou tendenci vnímání korupce ve všech čtyřech postkomunistických zemích ve střední Evropě. Česká republika (54 bodů) se umístila těsně za Polskem (56 bodů), ale před Slovenskem (49 bodů) a ještě výrazněji před Maďarskem (44 bodů). Z pohledu celkové bilance v uvedených letech je vnímání korupce nejvyrovnanější v Polsku, jehož index ve sledovaném období zaznamenal pokles o pouhé 2 body, Česká republika si celkově polepšila o 7 bodů, na Slovensku index klesl o 3 body a Maďarsko v těchto letech dosáhlo nejvýraznějšího zhoršení vnímání korupce, a to celkem o 11 bodů (zřejmě z důvodu zvýšení kontroly premiéra Viktora Orbána nad státními institucemi a jeho zásahům proti občanské společnosti).

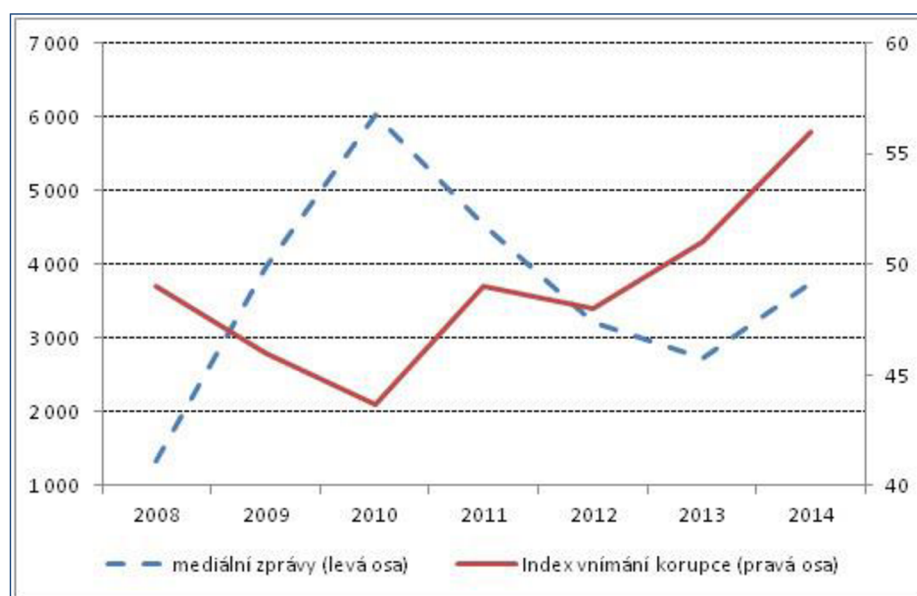

Obrázek 8: Index vnímání korupce v zemích Vyšegrádské čtyřky v letech 2012-2020

²¹ Index vnímání korupce 2021: Česká republika obsadila 49. příčku v celosvětovém hodnocení. *Justice.cz: Boj proti korupci* [online]. 2022 [cit. 16.2.2022]. Dostupné z: <https://korupce.cz/index-vnimani-korupce-2021-ceska-republika-obsadila-49-pricku-v-celosvetovem-hodnoceni/>

Při sestavování tohoto indexu se vychází z názoru respondentů (odborníků i občanů), který je však zcela subjektivní a s největší pravděpodobností významně ovlivněný debatou o korupci v médiích, v politice a obecně ve společnosti. Česká republika je zemí, kde existuje silná role médií (dokonce bychom mohli polemizovat o nadvládě médií – mediokracii) a kde se z korupce stalo náhradní politické téma, se bude téma korupce odrážet silně i v odpovědích dotazovaných a „korupci“ dle tohoto indexu nadhodnocovat.

Jak spolu vývoj obou ukazatelů silně koresponduje znázorňuje graf na následujícím obrázku č. 10 níže. Vidíme na něm jak mezi lety 2009-2011 počet příspěvků s korupční tematikou narůstal a vnímání korupce se dle indexu CPI zhoršovalo (hodnota indexu klesala). Maximálního vrcholu co do počtu článků a televizních reportáží o korupci bylo dosaženo v roce 2011. Od té doby jejich počet klesá. Naproti tomu index vnímání korupce od roku 2011 roste, což je interpretováno jako subjektivní zlepšování situace.

Obrázek 9: Vnímání korupce a počet mediálních zpráv o korupci.²²

²² SLANÝ, Martin. *Korupce v ČR: Jsme skutečně zkorumpovanou zemí?* [online]. 2016 [cit. 31.12.2021]. Dostupné z: <https://ekonomickydenik.cz/korupce-v-cr/>

Zde vyvstává otázka, zda korupční realita a iluze, kterou vytvářejí dnešní média a některé zájmové skupiny, nejsou v přímém rozporu? Nebo proč přijímáme citelná represivní opatření, když nejsme podílem šedé ekonomiky nijak výjimeční?

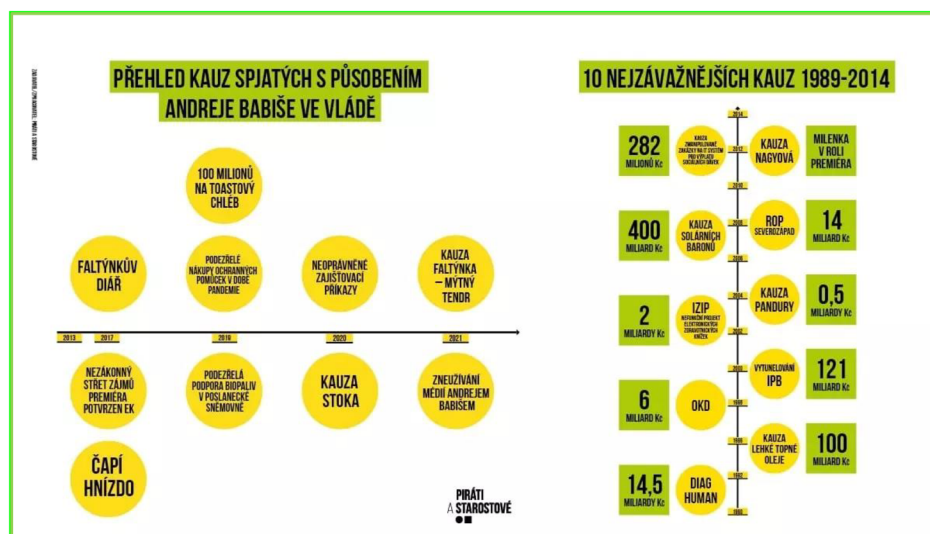
3.3 Některé korupční kauzy v ČR

Téma korupce je velmi frekventované v politických sférách a také ve volební kampani před konáním voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR tomu nebylo jinak. Koalice „Piráťů“ a hnutí STAN v červnu představila seznam deseti nejzávažnějších korupčních kauz od revoluce (viz obrázek č. 10). V žebříčku jsou chronologicky seřazeny největší kauzy v letech 1989–2014 jako vytunelování IPB (2000), projekt elektronických zdravotních knížek IZIP (2002), kauza Pandury (2004), kauza „solárních baronů“, resp. mafie (2010), politický skandál ROP Severozápad (2008) o neprůhledném rozdělování evropských dotací v Ústeckém a Karlovarském kraji, politická aféra Nagyová (2013), která způsobila pád vlády premiéra Petra Nečase, dále kauza zmanipulované zakázky na IT systém pro výplatu sociálních dávek (2012).

Je tu však bohužel stále řada dalších nevyřešených kauz. Za všechny bych uvedla například machinace se sportovními dotacemi (především ve fotbale), brněnskou kauzu pletichaření s veřejnými zakázkami Stoka, klientelismus Petra Rafaje v čele antimonopolního úřadu, podezření lobbisty ODS Ivo Rittiga např. na propojení s kauzami solárních baronů, Oleo Chemical a praní špinavých peněz v kauze s jízdenkami Dopravního podniku Hlavního města Prahy a dalšími, dotační aféru Andreje Babiše Čapí hnízdo ve Středočeském kraji, podezřelou dotaci vedoucího Kanceláře prezidenta Vratislava Mynáře na penzion v Osvětimanech na Uherskohradištsku, kauzu Opencard nebo kauzu s letouny CASA.

Z úspěšně prokázaných a pravomocným rozsudkem odsouzených kauz zde zmíním úplatkářskou aféru středočeského hejtmana Davida Ratha (2012), odsouzení aktérů v kauze ProMoPro s nevýhodnými zakázkami při přípravě na předsednictví EU (2008), či odsouzení vlivného lobbisty ODS Romana

Janouška (bohužel nikoli za korupci, ale z důvodu náhodné dopravní nehody). Ve většině případů jsou odsouzení „pěšáci“ a „velké ryby“ stále unikají.

Obrázek 10: Přehled největších korupčních kauz v letech 1989-2014.²³

Pro připomenutí Vám tři nejstarší z korupčních kauz níže stručně přiblížím:

Kauza Diag Human je nejdéle trvající obchodní spor našeho státu se soukromou společností majitele Josefa Šťávy ve věci státní zakázky na obchod s krevní plazmou, kterou způsobil nezákonný postup ministerstva zdravotnictví na počátku roku 1992 (ministr Martin Bojar). Spor trvá od roku 1996. V roce 2003 vyplatila Česká republika majiteli společnosti kolosálních 327 milionů korun. Stát čelí sérii rozhodčích řízení, protože se společnost dál soudí o úroky z dlužné částky a náhradu za údajně ušlý zisk. Hodnota sporu nyní činí čtrnáct a půl miliardy a stále narůstá a kauzu dále prodražují náklady spojené s vedením arbitráží a soudní.²⁴

²³ BERANOVÁ, Klára. Piráti a STAN představili 10 největších korupčních kauz. Šijí hlavně do ODS. *Novinky.cz* [online]. 2021 [cit. 22.1.2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/pirati-a-stan-predstavili-10-nejvetsich-korupcnich-kauz-siji-hlavne-do-ods-40364310>

²⁴ Diag Human. *Deník.cz* [online]. [cit. 12.2.2022]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/tema/diag-human.html>

Kauza lehké topné oleje aneb „loupež století posvěcená státem“ probíhala v Československu a posléze v České republice mezi lety 1990-1996. Podstatou skandálu byly podvodné machinace s rozdílnou výší spotřební daně na ropné produkty. Komodita se v souladu s přijatými zákony danila podle toho, jak byla nazvaná. Na území Československa bylo reálně dodáno velké množství motorové nafty (většina v cisternových vagonch nákladních vlaků), která se však pomocí netransparentního řetězce (často pouze smyšlených) firem a „bílých koní“ před zdaněním formálně přejmenovala na lehký topný olej, za který stát nevybíral žádnou spotřební daň, aby se obratem opět jako motorová nafta prodala ke konečné spotřebě na čerpacích stanicích. Stát tak na každém litru přišel o dvanáct korun, které zůstaly podvodníkům. Vzhledem k obrovskému množství dodané nafty se tak odhaduje celková ztráta na jedno sto miliard korun. Celníci prokázali provázanost s tehdejšími politiky. Potrestaní byli dosud pouze někteří aktéři zapletení do vražd a drobní obchodníci.²⁵

Kauza OKD se dotýká pofiderní privatizace těžební společnosti Ostravsko-karvinské doly, a.s. Předmětem obchodu bylo mimo jiné téměř třicet dceřiných společností a zhruba čtyřicet čtyři tisíc bytů. Prodej akcií společnosti OKD odsouhlasila v roce 2004 vláda premiéra Stanislava Grosse (ČSSD), a to za podmínky přednostního prodeje bývalých hornických bytů nájemcům. Ministrem financí byl tehdy Bohuslav Sobotka (ČSSD). Státní podíl zakoupila skupina Karbon Invest za 4,1 miliardy korun, přičemž tehdejší cena podílu podle státního zastupitelství činila minimálně 9,8 miliardy. Pro Českou republiku to znamenalo škodu v hodnotě přes 5,7 miliardy. Podkladem pro rozhodování vlády byl znalecký posudek na určení státního podílu ve společnosti OKD vypracovaný soudním znalcem Rudolfem Douchou na základě zadání od bývalých místopředsedů Fondu národního majetku Pavla Kutý a Jana

²⁵ Loupež století s posvěcením státu: ČR přišla v kauze LTO o 100 miliard. *IDnes.cz* [online]. 2019 [cit. 12.2.2022]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/lehky-topny-olej-30-let-svobody-kauzy-a-afery.A190610_121427_domaci_chnl

Škurka.²⁶ Za cca dva měsíce Karbon Invest přeprodal společnost OKD investiční skupině RPG Industries Zdeňka Bakaly. Tehdejší prodejní cena společnosti se podle různých zdrojů pohybovala mezi devíti až dvanácti miliardami korun. Nájemci obvinili Zdeňka Bakalu, že nedodržel privatizační podmínku přednostního prodeje. Soud jej však v roce 2021 obžaloby zprostil s odůvodněním, že předkupní právo se nevztahovalo na prodej celých bytových domů. Doucha, Kuta i Škurek čelili nejprve podezření a následně žalobě. První jmenovaný byl obviněn ze značného podhodnocení znaleckého posudku, druzí dva z porušení povinnosti při správě svěřeného majetku. Všichni tři byli v roce 2019 obžaloby zproštěni a v roce 2021 Nejvyšší soud České republiky odmítl dovolání nejvyššího státního zástupce a potvrdil výrok soudu nižšího stupně z roku 2019.

Pro zvýšení odolnosti vůči krizím a omezení korupce Transparency International radí posílit kontrolní instituce, zamezit střetu zájmů otevřeným smluvním systémem, chránit demokracii a prosazovat občanskou společnost, posílit institut ochrany oznamovatele, zveřejňovat důležitá fakta a zajistit přístup k informacím. Současná vláda premiéra Petra Fialy slíbila do sta dnů od voleb předložit změnu trestního řádu tak, aby bylo urychleno vyšetřování korupce či zákon o státním zastupitelství, který by zajistil jeho nezávislost.

²⁶ Zprošťující rozsudek v kauze OKD bude řešit Nejvyšší soud. *Oenergetice.cz* [online]. 2019 [cit. 12.2.2022]. Dostupné z: <https://oenergetice.cz/energetika-v-cr/zprostujici-rozsudek-v-kauze-okd-bude-resit-nejvyssi-soud>

4 DŮSLEDKY STÍNOVÉ EKONOMIKY

Důsledky stínové ekonomiky jsou z obecného hlediska klasifikovány jako kladné a záporné.

4.1 Kladné důsledky stínové ekonomiky

Stínovou ekonomiku je možné pozitivně vnímat například pro níže uvedené důvody:

- zachovává funkce ekonomiky,
- oživuje některá odvětví oficiálního hospodářství,
- zvyšuje flexibility ekonomiky (nezná byrokratickou regulaci, využívá novější technologie)
- je oporou sociální politiky,
- podporuje podnikatelský duch a nové nápady,
- zvyšuje konkurenceschopnosti a efektivnosti oficiálního sektoru,
- růst HDP (z výzkumů ekonoma Friedricha Schneidera v roce 1998 vyplynulo, že 66 % příjmů vyprodukovaných neformální ekonomikou se rychle ocitne ve formálním sektoru jako nepřímé příjmy státu)²⁷,
- zvyšuje příjmy obyvatelstva,
- vznik nových pracovních míst (zejména pro znevýhodněné lidi – například etnické skupiny či chudé).²⁸

²⁷ PROCHÁZKOVÁ, Veronika. *Faktory ovlivňující rozsah stínové ekonomiky v České republice*. [online]. Brno, 2016. [cit. 6.6.2021]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/6cim8c/18354696>. Diplomová práce. Mendelova univerzita. Vedoucí práce Pavel Breinek.

²⁸ FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha: Soudy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7

Zajímavou skutečností je fakt, že bylo zkušenostmi prokázáno v řadě případů, že neformální, tedy nedaněný, sektor ekonomiky je často efektivnější, vykazuje vyšší produktivitu práce a je schopen přinášet větší zisk než oficiální ekonomické aktivity, ze kterých se odvádí daně. Navíc většina příjmů (zhruba 2/3) z nedaněné činnosti je utracena za daněné zboží, a tak zvyšuje ekonomický růst celého hospodářství. Paradoxně tak právě růst šedé ekonomiky, tedy růst činností, ze kterých se neplatí daně, přispívá k celkovému růstu a také ke zvýšení výběru daní z oficiální daněné části HDP.

Je tak vůbec efektivní nějak oficiálně státními prostředky ovlivňovat výši šedé (nedaněné) ekonomiky? Vyšší regulace, sledování, pokuty nebo vyšší zdanění vedou ke zvýšení nedaněných činností. Podíl šedé ekonomiky na HDP se naopak poměrně rychle snižuje s rostoucí mírou bezhotovostních plateb, tedy s nárůstem používání platebních karet a například elektronického bankovníctví. Šedá ekonomika také postupně mizí s tím, jak se zvyšuje životní úroveň obyvatelstva.

4.2 Záporné důsledky stínové ekonomiky

Negativní důsledky stínové ekonomiky však, i přes výše uvedený výčet kladných důsledků, ve většině názorů a přístupů převažují:

- způsobuje neefektivnost fiskální politiky,
- vede k porušování předpisů (daňových, pracovněprávních, bezpečnosti práce a jiných),
- porušuje zákonitosti pracovního trhu,
- chybí v ní investice, které zaručují dlouhodobý růst národní ekonomiky,
- způsobuje ztrátu výkonnosti, plýtvání zdroji a pokles národohospodářské produktivity,
- zkresluje statistiky
- stojí za nesprávným výkladem hospodářsko-politických cílů,
- způsobuje vyšší zatížení oficiální ekonomiky daněmi a poplatky,

- narušuje stabilitu, efektivnost a důvěryhodnost institucí, právního systému a systému celé společnosti,
- podporuje výskyt jevů spojených se stínovou ekonomikou (např. korupce, úplatkářství, praní špinavých peněz, práce na černo, daňové ráje apod)
- přitahuje zájem a investice mafií a zločinných organizací.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 KOMPARACE ÚROVNĚ STÍNOVÉ EKONOMIKY V ČR S ÚROVNÍ V OSTATNÍCH EVROPSKÝCH ZEMÍCH

5.1 Způsoby měření stínové ekonomiky

Vzhledem k tomu, že se jedná o úmyslně skrytý a složitý jev, jeho měření je velmi obtížné. Metod měření podílu šedé (resp. stínové) ekonomiky je více, a proto jsou výsledkem hladinově docela odlišné (avšak navzájem silně související, tedy korelované) údaje. Podíly stínové ekonomiky na celkovém hospodářství jsou díky tomu odhadovány poměrně nepřesně, avšak pořadí zemí je v podstatě spolehlivé.

Fridrich Schneider uvedené metody rozděluje do tří kategorií. Protože účelem práce není jejich podrobný rozbor, dovoďte mi zde uvést pouze jejich stručnou charakteristiku.

- **Přímé metody** jsou založeny na mikroekonomických odhadech, které se opírají o výběrová šetření. Odhad velikosti v těchto případech bývá podhodnocený. U dotazníků pro obyvatele tento výsledek může ovlivnit neochota respondentů potvrdit svoji případnou angažovanost ve stínové ekonomice. Další nevýhodou jsou nepřesné formulace otázek pro výzkum při zachování objektivnosti dotazníku. Daňové audity sledující daňové úniky zaznamenávají zase jen část činností ve skryté ekonomice, protože pracují pouze s evidovanými subjekty, a tak nevypovídají o celé skryté ekonomice.

- **Nepřímé metody** jsou mnohem čtenější a jsou založeny na makroekonomických ukazatelích. Řadíme mezi ně metodu rozporu vycházející z rozdílu oficiálních příjmů a výdajů, poměrně problematickou metodu trhu práce pramenící z rozdílu mezi oficiální a skutečnou aktivitou na trhu práce, monetární metody založené na hotovostních transakcích (transakční metoda a metoda poptávky po peněžních zůstatcích) a metody založené na měření fyzických vstupů související se spotřebou elektrické energie.

- **Modelové metody** jsou založené na modelování vztahů ve stínové ekonomice a z nich vyčnívá nad ostatní MIMIC metoda vycházející ze statistické teorie latentních proměnných a identifikace příčin a dopadů stínové ekonomiky.

Odhad velikosti v těchto případech bývá nadhodnocený a pohybuje se spíše při horní mezi stínové ekonomiky.

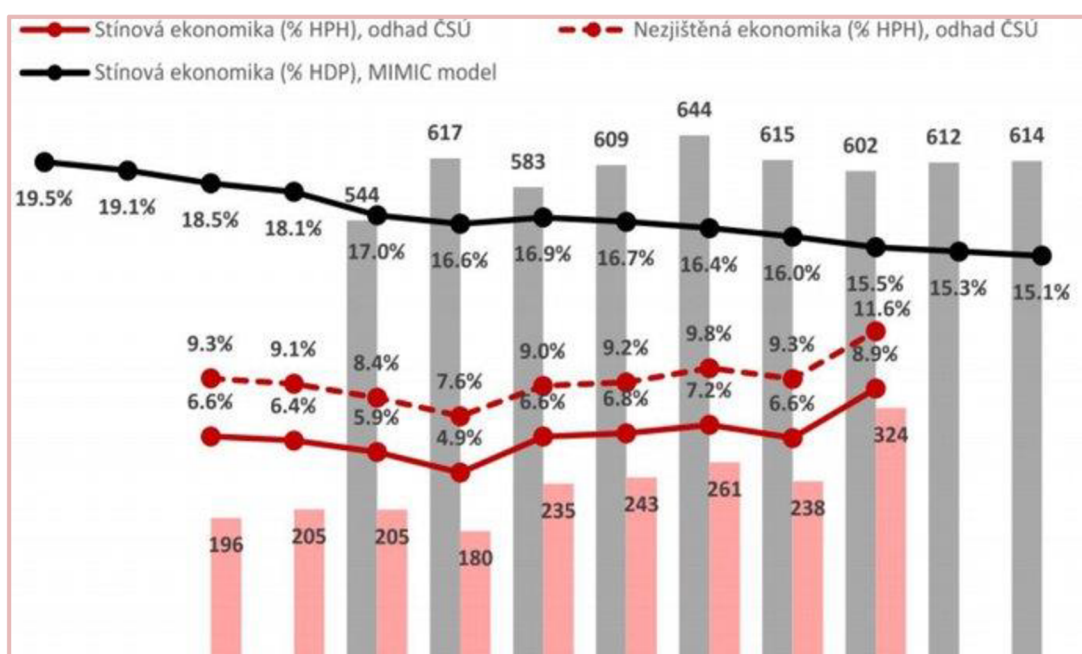
Z výše uvedeného vyplývá, že ideální způsob měření velikosti stínové ekonomiky neexistuje. Jednotlivé metody jsou spojeny s řadou problémů a preference odborníků nejsou jednotné. Statistické úřady skrytou ekonomiku promítají v odhadech HDP, přičemž aplikují tzv. stavebnicový přístup, kdy velmi zjednodušeně řečeno kombinují odhady vyplývající z různých metod vhodných pro dílčí činnosti ve stínové ekonomice. Tyto poslední dvě jmenované metody jsou v současnosti patrně nejpoužívanější.

5.2 Porovnání úrovně na základě mezinárodních studií

Šedá (resp. stínová) ekonomika není v žádném případě českou zvláštností. Znajjí ji a čelí jí po celém světě. Vzhledem k tomu, že je Česká republika členským státem Evropské unie, stínová ekonomika se zde vyvíjí analogicky jako v ostatních členských zemích. Výzkumu tohoto fenoménu se v České republice věnuje stále více odborníků, nicméně mnohem více odborných studií a analýz je publikováno v cizině.

Podle studie Centra ekonomických a tržních analýz z roku 2015 „Stínová ekonomika v České republice“ Češi ročně před veřejnými institucemi skrylí ekonomické transakce v rozsahu až 614 miliard korun. Na základě odhadů z roku 2014 můžeme konstatovat, že ačkoli mají vyspělé země západní Evropy největší stínovou ekonomiku v absolutním vyjádření (56,5 %), v poměru k HDP činí pouhých 11,5 %, z čehož vyplývá, že v rámci EU mají tyto země stínovou ekonomiku relativně nejmenší. Za ně se řadí členské země jižní Evropy se 30,8 % v absolutním a se 21,8 % DPH v relativním vyjádření velikosti stínové ekonomiky. Česká republika náleží do skupiny zemí východní a střední Evropy, kde hodnota absolutního vyjádření vůči celkové velikosti stínové ekonomiky v EU sice nejmenší (12,6 %) ale relativně k HDP je největší (24,1 % HDP). Česká republika v rámci této podskupiny dosáhla hodnoty 15,3 % HDP a zařadila se na druhé místo za Slovensko se 14,6 % HDP.

Jak stínová ekonomika v Evropské unii, tak stínová ekonomika v České republice se v rozmezí let 2003–2014 vyznačovala sestupnou tendencí, kterou narušila finanční krize, která způsobila všeobecný ekonomický pokles mezi lety 2007–2015. Po krizi dochází k mírnému růstu. Poté se predikce vývoje u každé metody liší. Podle výpočtu metodou MIMIC stínová ekonomika v posledních letech sledovaného období mírně klesá, kdežto podle výpočtu ČSÚ je její nárůst trvalejšího charakteru. Popsanou situaci znázorňuje obrázek č. 10, na němž můžeme sledovat vývoj stínové ekonomiky v České republice dle dvou různých odhadů. První odhad je získán pomocí modelové metody MIMIC. Druhý odhad je oficiálním odhadem nezjištěné a skryté ekonomiky od ČSÚ zpracovaným stovebnicovou metodou.²⁹

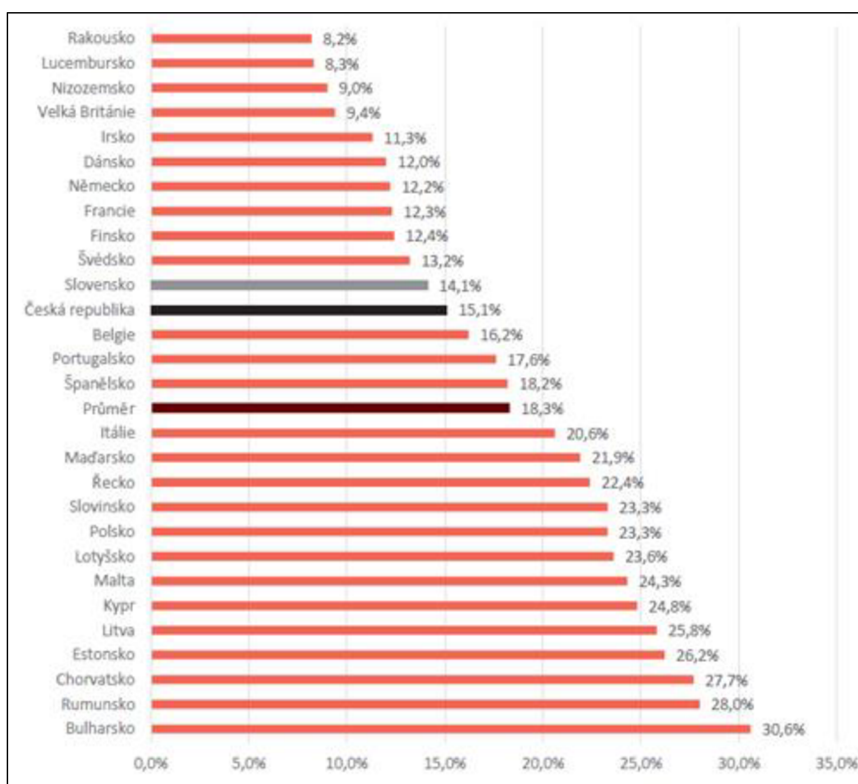
Obrázek 11: Vývoj stínové ekonomiky v České republice v letech 2003-2014.³⁰

²⁹ RAIS, Jonáš, Ondřej KLIČKA a Aleš ROD. *Stínová ekonomika v České republice 01/2015* [online]. Praha: CETA – Centrum ekonomických a tržních analýz, 2015. [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: http://eceta.cz/wp-content/uploads/2015/11/SE_01_2015_web.pdf

³⁰ RAIS, Jonáš, Ondřej KLIČKA a Aleš ROD. *Stínová ekonomika v České republice 01/2015* [online]. Praha: CETA – Centrum ekonomických a tržních analýz, 2015. [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: http://eceta.cz/wp-content/uploads/2015/11/SE_01_2015_web.pdf

Průměrný objem stínové ekonomiky v Evropské unii je ve sledovaném období odhadován přibližně na 18,6 % DPH. Rozsah české stínové ekonomiky se tak v rámci celé Evropské unie stále pohybuje pod průměrem. Nejmenší relativní velikost vykazuje Rakousko (7,8 % HDP) a největší podíl stínových aktivit byl odhadnut v Bulharsku (31 % HDP).

Rozdílný vývoj stínové ekonomiky v evropských zemích si můžeme demonstrovat na grafech na níže přiložených obrázcích, které se opírají o další mezinárodní ekonomické studie.

Obrázek 12: Velikost a vývoj stínové ekonomiky 31 evropských a 5 dalších zemí OECD v letech 2003 až 2015.³¹

Stínová ekonomika v ČR činí 9,2 % hrubého domácího produktu, což představuje objem více než 460 miliard korun. Na tiskové konferenci to uvedl v říjnu roku 2019

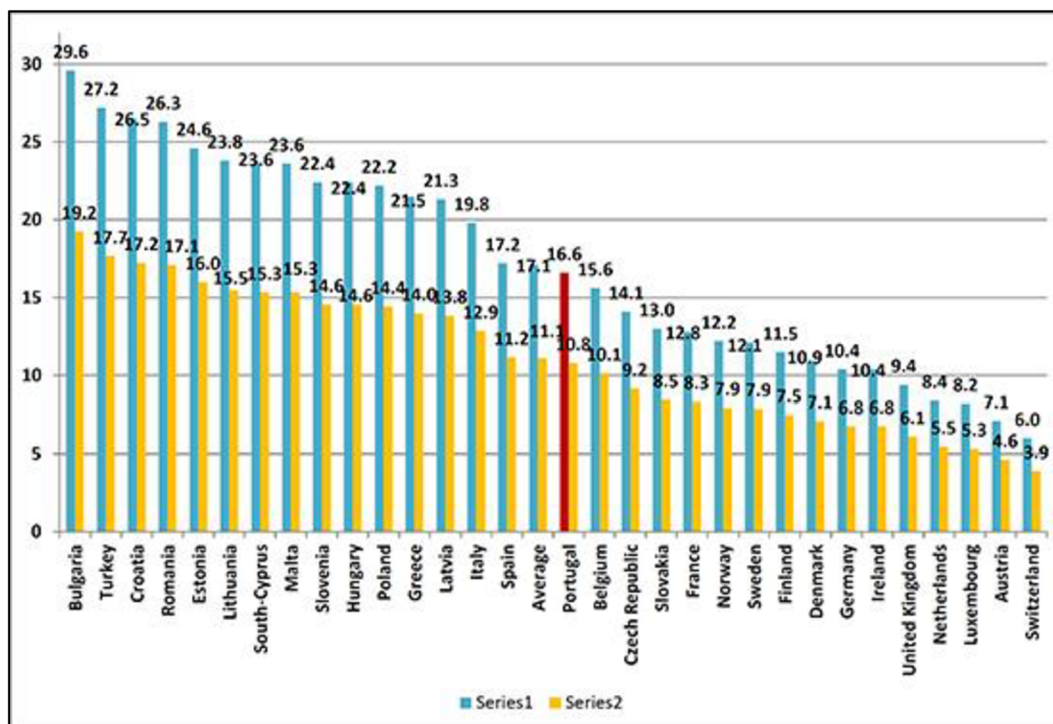
³¹ MEDINA, Leandro a Friedrich SCHNEIDER. *Shadow Economies around the World: New Results for 158 Countries over 1991-2015* [online]. CESifo Working Paper, 2017 [cit. 19.2.2022]. Dostupné z: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/161869/1/cesifo1_wp6430.pdf

s odkazem na údaje Mezinárodního měnového fondu (dále MMF) analytik Centra ekonomických a tržních analýz (dále CETA) Michael Fanta. Údaje o objemu stínové ekonomiky vycházejí z dat MMF roku 2017. Podle MMF průměrná velikost stínové ekonomiky ČR v letech 1991 až 2015 byla 14,83 % HDP, přičemž postupně klesá. V roce 2004 byla velikost stínové ekonomiky 15,75 % a v roce 2015 10,47 % HDP.

Podle studie Mezinárodního měnového fondu (dále jen MMF), kdy se analyzovaly podmínky celkem 157 států světa, rozsah šedé ekonomiky v České republice byl v roce 2017 pod celoevropským průměrem (11,2 % HDP). Objem šedé ekonomiky v ČR (9,2 % HDP) byl podle MMF dokonce nižší než v Belgii, v níž sídlí orgány EU. Největší podíl šedé ekonomiky se podle MMF najde v Bulharsku (19,2 % HDP), Turecku, Chorvatsku, ale i v Itálii (12,9 % HDP). Nejmenší podíl šedé ekonomiky na hrubém domácím produktu je ve skandinávských státech (kolem 7 % HDP), dále v Rakousku (4,6 % HDP) a Švýcarsku (3,9 %).³²

Celkově lze však konstatovat, že pokles rozsahu stínové ekonomiky od změny ekonomického systému po sametové revoluci je obří. Stínová ekonomika zaujímala kolem roku 1990 odhadem 50 až 60 % HDP, kdežto nyní dosahuje hodnoty kolem 15 % HDP a Český statistický úřad za použití jiné metody zveřejňuje dokonce hodnotu kolem 9 % HDP.

³² HASSAN, Mai a Friedrich SCHNEIDER. Size and Development of the Shadow Economies of 157 Worldwide Countries: Updated and New Measures from 1999 to 2013. *ResearchGate.net* [online]. 2016 [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/309892232_Size_and_Development_of_the_Shadow_Economies_of_157_Worldwide_Countries_Updated_and_New_Measures_from_1999_to_2013

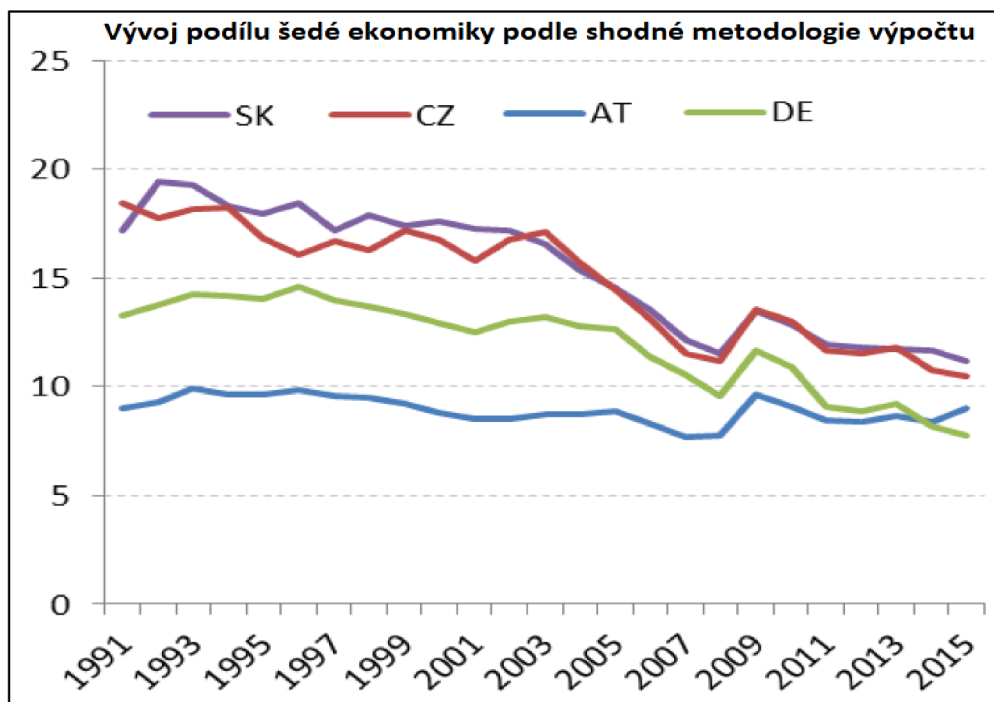
Obrázek 13: Velikost stínové ekonomiky 31 evropských zemí v roce 2017.³³

První graf shrnuje výsledky dvou metod. Uprostřed grafu je zvýrazněn celoevropský průměr (11,2 % HDP). Je zřetelné, že Česká republika ze srovnání vychází poměrně dobře. Podíl stínové ekonomiky je u nás nižší než v celé střední a východní Evropě s výjimkou Slovenska. Také je nižší nežli v Portugalsku, Itálii, Řecku a Španělsku, tj. v problémových zemích eurozóny, které by mohly ohrozit její stabilitu, protože jsou vysoce zadlužené, mají burcující nezaměstnanost, velmi malou konkurenceschopnost a špatnou platební bilanci. Dokonce je nižší než v Belgii.

Druhý graf ukazuje vývoj hodnot při využití jedné z metod pro čtyři vybrané země v posledních 25 letech. Boj se stínovou ekonomikou se logicky dařil více tam, kde se začínalo z vyšší úrovně, takže dochází k pozvolnému přibližování k rakouské

³³ MEDINA, Leandro a Friedrich SCHNEIDER. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years. *Novinky.cz* [online]. 2018. [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: <https://www.investicniweb.cz/ekonomika-politika/ekonomika/stinova-ekonomika-v-cesku-mohlo-byt-horsi>

úrovni. Pozoruhodný je fakt, že i dvaceti pěti letech od rozdělení Československa jsou si obě země z hlediska rozsahu stínové ekonomiky velice podobné.³⁴

Obrázek 14: Velikost stínové ekonomiky 4 vybrané evropské země v roce 2017.³⁵

Centrum ekonomických a tržních analýz vypracovalo v roce 2019 společně s litevským Lithuanian Free Market Institute a dalšími čtyřmi zahraničními organizacemi již druhou část studie, která se nyní zabývá identifikací a efektivitou státních intervencí, jejichž cílem je eliminace stínové ekonomiky.

První část této studie prokázala, že mezi nejběžnější zboží a služby proudící stínovou ekonomikou v České republice lze obecně zařadit potraviny, oblečení a opravy automobilů a dále zboží, které je zatíženo vysokým daňovým břemenem (zejména cigarety, alkohol, benzín). Nejčastějším důvodem pro nezákonný nákup

³⁴ Stínová ekonomika v Česku: Mohlo by to být horší. *Investicniweb.cz* [online]. 2018. [cit. 16.2.2022]. Dostupné z: <https://www.investicniweb.cz/ekonomika-politika/ekonomika/stinova-ekonomika-v-cesku-mohlo-byt-horsi>

³⁵ MEDINA, Leandro a Friedrich SCHNEIDER. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years. *Novinky.cz* [online]. 2018. [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: <https://www.investicniweb.cz/ekonomika-politika/ekonomika/stinova-ekonomika-v-cesku-mohlo-byt-horsi>

zboží či služeb je pak výrazně nižší cena, nebo lidé zkrátka neví o původu zboží a nezajímá je, zda prodejce svůj příjem daní. Výše zdanění se proto ukázala být výrazným determinantem velikosti stínové ekonomiky, přičemž citlivější na daňovou zátěž jsou země s relativně nižšími příjmy. Nejvýznamnějším motivátorem pro práci „na černo“ je pak výše zdanění a odvodů. Respondenti napříč všemi zeměmi jsou poměrně kritičtí ke službám, které od států za tyto odvody dostávají, a proto se snaží vysokým odvodům vyhnout. Pro ČR byla poměrně významná také odpověď, že lidé raději pracují mimo zákon, aby neztratili sociální benefity, které dostávají v nezaměstnanosti.

Cílem druhé části studie bylo rozpoznat statisticky významné faktory, které ovlivňují velikost stínové ekonomiky v dané zemi. V České republice se ukázaly být jimi především četnost kontrol a výše pokut ze strany kontrolních institucí, daňová morálka spotřebitelů (tedy ochota platit daně v souvislosti se spokojeností s veřejnými službami) a finanční situace spotřebitelů (s čímž souvisí mimo jiné také velmi vysoký počet obyvatel v exekuci).

Prokázalo se také, že přibližně 60 % právních předpisů vzniklých mezi roky 2014-2019 a zaměřených na potlačení stínové ekonomiky v České republice, skutečně míří na tyto statisticky významné faktory. Mezi stěžejní zákony určené k redukci velikosti stínové ekonomiky patří především zákon o EET, novela Insolvenčního zákona, vznik Centrální evidence účtů nebo např. také Plán nulové tolerance k černému trhu s lihovinami či činnost vládního útvaru Daňová kobra (společný tým policistů, celníků a odborníků z finanční správy).³⁶

³⁶ FANTA, Michael. *Mezinárodní analýza stínové ekonomiky: Směřují státní intervence na skutečné příčiny vzniku stínové ekonomiky a co stimuluje její růst?* [online]. Praha: CETA – Centrum ekonomických a tržních analýz, 2019 [cit. 15.5.2021]. Dostupné z: <http://eceta.cz/mezinarodni-analyza-stinove-ekonomiky-smeruji-statni-intervence-na-skutecne-priciny-vzniku-stinove-ekonomiky-a-co-stimuluje-jeji-rust/>

6 DISKUSE PROBLÉMŮ VE STÍNOVÉ EKONOMICE ČR A NÁVRHY JEJICH ŘEŠENÍ

Názory na to, zda stínová ekonomika skutečně představuje problém, se rozcházejí. Podstatný je postoj k roli státu v hospodářství. Sociálnědemokratičtí nebo socialističtí příznivci apelují na sobeckost a nezodpovědnost vůči společnosti, která v důsledku toho nemůže poskytovat občanům dostatek veřejných statků, zatímco liberálové se ke stínové ekonomice stavějí převážně shovívavě a vidí v ní boj proti rostoucí moci státu a boj za svobodné, nerušené (tržní) vztahy mezi lidmi.

Stínová ekonomika ohrožuje hospodářskou politiku státu snižováním její účinnosti a deformováním skutečného výkonu ekonomiky. Tato realita převažuje i nad některými kladnými důsledky stínové ekonomiky, kdy např. v tržní ekonomice zmírňuje dopady hospodářské krize. Jako další klad lze vnímat fakt, že růst podílu stínové ekonomiky na oficiálním hospodářství je signálem pro zákonodárny sbor, že stávající systém je nutné reformovat. Abychom dokázali posoudit dopad stínové ekonomiky na oficiální ekonomiku, je nezbytný odhad velikosti tohoto jevu. S ohledem na rozcházející se výsledky jednak u jednotlivých autorů, jednak u jednotlivých metod, je výhodnější měřit velikost dílčích aktivit, nikoli stínovou ekonomiku jako celek. Z obecného hlediska je účinnější bránit vzniku stínové ekonomiky, což v praxi znamená eliminovat její příčiny.³⁷

6.1 Identifikace vybraných problémů stínové ekonomiky v ČR

- Ze zprávy Nejvyššího kontrolního úřadu z roku 2019 vyplynulo, že výběr daní (včetně cla a pojistného) vzrostl v období let 2014 až 2017 o 22 %, což v roce 2017 představovalo sumu 1,428 bilionu korun. NKÚ konstatoval, že hlavními

³⁷ SVOBODA, Miroslav. Jak ven ze stínu? Decentralizací. *Trade-off.cz* [online]. 2015. [cit. 6.6.2021]. Dostupné z: <http://trade-off.cz/clanky/jak-ven-ze-stinu-decentralizaci/>

příčinami je silný ekonomický růst, růst mezd a s tím související vyšší spotřeba obyvatelstva, což prokazuje objem vyinkasované spotřební daně a daně z příjmů. NKÚ spatřuje v prokázané závislosti příjmové stránky státního rozpočtu na ekonomickém růstu a na plné zaměstnanosti problém pro jeho udržitelnost. Vysoká úroveň zdanění práce (43,4 %) v České republice převyšující průměr Evropské unie je předmětem kritiky orgánů EU. Vliv zavedení kontrolního hlášení či EET na zvýšení příjmů z daní nebyl přesně vyčíslen. Prokázalo se však, že tato opatření měla pozitivní dopad na dodržování předpisů a na plnění daňových povinností, avšak zároveň zvýšila administrativní zátěž poplatníků, která je už tak dost vysoká. Zatímco průměr EU a Evropského sdružení volného obchodu činí 161 hodin na splnění daňových povinností, poplatníkům v ČR zabralo v roce 2017 dokonce 230 hodin. Z výzkumů složitosti daňového systému, které vyhodnocují nezávislé světové instituce, vyplývá, že se ve sledovaném období v ČR postupně administrativa spojená s placením daní snižuje. V roce 2016 potřeboval podnikatel podle studie Světové banky na splnění svých daňových povinností 236 hodin. Vysoká administrativní náročnost je problémem nejen pro daňové poplatníky, ale i pro samotnou správu daní. Výdaje na správu daní a pojistného v roce 2017 vzrostly proti roku 2014 o 5,7 miliardy. V roce 2017 představovaly výdaje na správu daní 23,2 miliardy korun, přičemž největší podíl, 11,8 miliardy korun, tvořily daně spravované finanční správou. Ta navíc pro správu daňových povinností používá jeden z nejzastaralejších informačních systémů, přičemž na provoz a jeho rozšíření vynaložila ve sledovaném období náklady ve výši 428 milionů korun. Administrativní náročnost výběru daní nesnížila ani větší míra elektronizace. Ačkoli se od roku 2015 využití služeb elektronické veřejné správy v ČR zvýšilo, v rámci EU je stále jedním z nejnižších.³⁸ Finanční správa spustila 28. února 2021 pilotní provoz online finančního úřadu – MOJE

³⁸ Nová zpráva NKÚ: Výběr daní v Česku se zlepšil. Jejich struktura je ale složitá a rostou i náklady státu. *Hn.cz: byznys* [online]. 2019 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://byznys.hn.cz/c1-66614140-vyber-dani-se-zlepsil-struktura-je-ale-slozita-a-rote-administrativa-i-naklady-vplyva-ze-zpravy-nku>

daně, který má daňovým poplatníkům umožnit moderní, jednoduchou a rychlou realizaci jejich daňových povinností.

- Studie profesora Schneidera vytvořená ve spolupráci s americkou konzultační společností A.T. Kearney na základě zadání globální platební společnosti Visa Europe z roku 2013 dokumentuje silnou negativní korelaci mezi velikostí stínové ekonomiky a počtem elektronických peněžních transakcí. Odvětví, v nichž se stínová ekonomika nejvíce vyskytuje, mají jeden důležitý charakteristický znak – vyznačují se velkým množstvím malých hotovostních transakcí, které umožňují systematicky, velmi účinně a s malou pravděpodobností odhalení podhodnocovat hospodářské výsledky. Hotovost tak bývá právem považována za tzv. „mazivo“ existence stínové ekonomiky. Oproti bezhotovostním platbám platebními kartami, skrze elektronické bankovníctví nebo prostřednictvím aplikace elektronického bankovníctví v mobilních telefonech nevzniká totiž při použití hotovosti jasně dohledatelný záznam o provedení transakce – předání hotovosti se uskutečňuje záměrně mezi jedinci, kteří na stínové transakci vydělávají, a mají proto zájem na jejím skrývání.³⁹ „Pandemické období“ mělo dle mého názoru vliv na přechod k online obchodům, kdy převažovalo používání platebních karet a elektronického bankovníctví.
- V ČR jsou stínové aktivity na trhu práce nejčastěji v odvětví HORECA, stavebnictví, doprava a skladování, domácí práce, velkoobchod a maloobchod, oprava automobilů.
- Až 36 % firem v ČR čelí konkurenci neformálních či neregistrovaných firem a 23 % firem identifikuje praktiky konkurentů ve stínové ekonomice jako výrazné omezení v podnikání.

³⁹ SCHNEIDER, Friedrich, A.T. KEARNEY a VISA EUROPE. *The shadow economy in Europe* [online]. 2013 [cit. 26.2.2022]. Dostupné z: <https://www.es.kearney.com/financial-services/article/?a/the-shadow-economy-in-europe-2013>

- V ČR jsou na stínovém trhu nejčastěji nakupovány potraviny, oblečení, cigarety, alkohol, stavební práce a opravy automobilů.
- Hlavními příčinami jsou vysoká cena zboží na legálním trhu, přístup obyvatel k šedému trhu a lepší přístup ke zboží či službám na stínovém trhu.
- Významnými faktory ovlivňujícími velikost stínové ekonomiky jsou četnost kontrol a výše pokut, daňová morálka a finanční situace spotřebitelů.⁴⁰

6.2 Návrhy opatření k řešení identifikovaných problémů

Můj původní záměr vést rozhovor s odborníkem specializovaným na analýzu a výzkum stínové ekonomiky se mi bohužel nepovedlo naplnit. Z důvodu vyhlášených epidemiologických opatření v době nouzového stavu vyvstal problém setkání realizovat.

Svoje návrhy proto opírám o názory a postoje odborníků z mého okolí, s nimiž se osobně znám a kteří byli schopni a ochotni dané téma se mnou diskutovat. Pro představu zde mohu uvést, že se jednalo o zaměstnance cizinecké policie (muž, 48 let, střední všeobecné vzdělání s maturitní zkouškou), zaměstnance hospodářské kriminálky (muž, 42 let, vysokoškolské vzdělání – magisterský studijní program), zaměstnance celní správy (muž, 46 let, vysokoškolské vzdělání), úředníka finančního úřadu (žena, 48 let, vysokoškolské vzdělání – bakalářský studijní program), právníka spolupracujícího s územně samosprávným celkem (žena, 36 let, vysokoškolské vzdělání – magisterský studijní program), vedoucí pobočky banky (žena, 44 let, vyšší odborné vzdělání), inženýrku ekonomie na pozici hlavní účetní územně samosprávného celku (žena, 56 let, vysokoškolské vzdělání – magisterský studijní program) a auditory kontrolní

⁴⁰ FANTA, Michael. *Mezinárodní analýza stínové ekonomiky: Směřují státní intervence na skutečné příčiny vzniku stínové ekonomiky a co stimuluje její růst?* [online]. Praha: CETA – Centrum ekonomických a tržních analýz, 2019 [cit. 15.5.2021]. Dostupné z: <http://eceta.cz/mezinarodni-analyza-stinove-ekonomiky-smeruji-statni-intervence-na-skutecne-priciny-vzniku-stinove-ekonomiky-a-co-stimuluje-jeji-rust/>

skupiny MHMP (žena, 50 let, vysokoškolské vzdělání – magisterský studijní program; muž, 52 let, vysokoškolské vzdělání – magisterský studijní program).

Na základě sumarizace informací plynoucích z výše uvedených rozhovorů zde představuji soubor dílčích návrhů na možná řešení problémů ve stínové ekonomice. Jsou v něm zahrnuta i opatření, která již byla v některých zemích zavedena. Navrhovaná opatření pro eliminaci dílčích problémů, které mohou být příčinou stínové ekonomiky jsou tvrdá i měkká.

- Zvýšení transparentnosti legislativního procesu,
- zjednodušení právních předpisů a eliminace jejich neustálých změn,
- zvýšení předvídatelnosti práva (zde mám na mysli legitimní očekávání, že přijaté řešení odpovídá okolnostem daného případu a nevznikají nedůvodné rozdíly),
- posílení lidských a technických možností pro zajištění prosazování práva (např. kvalifikovaní odborníci, digitalizace apod.),
- posílení vymahatelnosti dluhů a daní (zejména posílení pozice věřitele v českém právním řádu),
- zjednodušení daňové struktury (odstranění maximálního množství výjimek, zrušení podpůrných předpisů a shrnutí daňových předpisů do jednoho zákona),
- zjednodušení formulářů daňového přiznání,
- online systém výběru a správy daní, popř. jeho vylepšení (zároveň se sníží náklady na administraci a díky snadnější a rychlejší daňové kontrole se zvýší výběr daní),
- daňové amnestie např. na dobu dvou let bez tvrdých a nepředvídatelných sankcí jako příležitost jednotlivce legalizovat svoje pracovní aktivity a po uplynutí dvouleté lhůty udělovat případně silnější sankce,
- omezování vzniku daňových rájů,
- racionalizace povinností občanů v oficiálním sektoru (unikátní identifikátor pro všechny úřady, jeden správce pro všechny daně...),
- omezení plateb v hotovosti a prosazení jejich realizace prostřednictvím banky,

- elektronické vyplácení mezd, vládních transferů, důchodů a sociálních dávek na bankovní účet,
- pobídky pro obchodníky a spotřebitele,
- zavedení fiskálních pokladen a limitu na hotovostní platby,
- stanovení závazných pravidel lobbingu, která by tento jev zprůhlednila
- zlepšení komunikace mezi občany a vládou,
- rozvoj poradenských a podpůrných služeb s cílem podpořit podnikatelské aktivity v rámci růstové politiky (editační povinnost státních úřadů – výklad a aplikace daňového zákona pro podnikatele),
- zvýšení četnosti kontrol příslušných institucí,
- snížení sazby DPH u konkrétních zboží a služeb (domácí opravy, údržba, aj.), ve kterých je práce načerno nejvíce rozšířená,
- usilovná kooperace (metoda nejlepší praxe) a sdílení informací na národní a mezinárodní úrovni (oblast cel – antidumpingová opatření),
- zkušenosti správce daně a spolupráce s oficiálním podnikatelským sektorem
- zjednodušení právních předpisů umožňujících co nejjednodušší zaměstnávání na zkrácené úvazky,
- zavedení nového typu zaměstnání pro umožnění přechodu z neoficiální ekonomiky do oficiální (např. „mini jobs“ nebo „Ich AG scheme“ v Německu),
- programy sociálních výhod pro občany s regulérním zaměstnáním,
- sjednocení současného systému evidence údajů o ekonomických subjektech,
- zvýšení transparentnosti odvodů do veřejných rozpočtů,
- zvýšení společenské odpovědnosti občanů a jejich informovanosti o systému veřejných financí (edukativní působení),
- zvýšení prestiže veřejné správy podporou zavádění a rozvoje metod kvality a nástrojů řízení kvality ve veřejné správě (např. místní Agenda 21, model CAF – společný hodnotící rámec, Benchmarking, Charta občana; apod.),
- zvýšení prestiže veřejné správy příklady dobré praxe ve veřejné správě (ceny MV za kvalitu a inovaci ve veřejné správě, motivační soutěž „Přívětivý úřad“ apod.),

- systematická osvěta – konference (např. Moderní veřejná správa), kampaně a publikace jako cesta ke zvýšení důvěryhodnosti veřejné správy,
- snížení administrativní zátěže občanů při komunikaci s úřady.

Vzhledem k tomu, že pracuji ve veřejné správě je mojí představě o dobré správě a snížení administrativní zátěže blízký projekt eGovernment. Správa věcí veřejných má být za využití moderních elektronických nástrojů k občanům přátelštější, dostupnější, efektivnější, rychlejší a levnější. Podle dokumentu Národní strategie elektronické veřejné správy Digitální Česko má tento projekt sehrát klíčovou roli v budoucím rozvoji veřejné správy. Jednotlivá témata modernizace a rozvoje veřejné správy formuluje dokument Strategický rámec rozvoje veřejné správy České republiky pro období 2014-2020 a následující období 2021-2027 v souladu se strategickým dokumentem české vlády Strategie mezinárodní konkurenceschopnosti ČR 2012-2020 a Národní program reforem České republiky 2014) a dále strategickým dokumentem Evropské komise Evropa 2020. V praxi úřadů již funguje síť kontaktních míst veřejné správy Czech POINT, systém datových schránek, systém základních registrů, proběhla digitalizace katastru nemovitostí, projekt eRecept a zavádějí se změny v oblasti vydávání elektronických občanských průkazů. V přípravném procesu je postupné zavádění inteligentních elektronických formulářů, čímž bude většina agend veřejné správy pro svého zákazníka řešitelná elektronicky bez nutnosti chodit na úřad. To má zajistit celoevropsky uznávaná elektronická identita, která umožní úplné elektronického podání u velkého množství agend. Za cíl si klade dosáhnout takového fungování, že už nebude nutné osobně obíhat úřady a vyplňovat papírové formuláře v limitovaném čase, ale služby veřejné správy bude možno ve stále větším rozsahu využít kdykoliv, online a zdarma.⁴¹

⁴¹ NOVINKY V GOVERNMENTU: Co je eGovernment? *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2015 [cit. 12.1.2022]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/co-je-egovernment.aspx>

Je však otázkou, zda se záměr podaří vůbec realizovat. Elektronizace veřejné správy je stále nedostatečná, neboť přetrvává administrativní zátěž a dosavadní výsledky implementace zaostávají za očekáváním. Projekt musí čelit výzvám v oblasti kybernetické bezpečnosti a řešit důvěryhodnost pro klienty, s jejichž osobními údaji veřejná správa nakládá. Negativní dopad má i nedostatečné propojení klíčových institucí veřejné správy s jejich organizacemi, což ovlivňuje kvalitu a zabezpečení elektronických služeb veřejné správy na krajské a místní úrovni. V místech, kde dochází k tržnímu selhání, kdy místní poskytovatelé nejsou schopni zajistit infrastrukturu datových sítí a dostatečné propojení, dochází k zahlcení sítí a snížení kvality síťových služeb. Nástrojem řešení tohoto nedostatku jsou integrovaná portálová propojení s Portálem občana ČR, financovaným z Integrovaného regionálního informačního programu 2014-2020 Evropského fondu pro regionální rozvoj, a Národní identifikační autoritou, jejichž prostřednictvím se mohou občané přihlásit ke všem zapojeným službám veřejné správy (nyní nabízí přibližně 60 % online služeb státu) i v těchto oblastech.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce se věnuje závažnému, komplikovanému, nicméně velice zajímavému fenoménu stínové ekonomiky v České republice. Jak jsem již předeslala v úvodu, zvolila jsem toto téma s ohledem na skutečnost, že aktuálně jsou státy po celém světě zasaženy různými způsoby socioekonomickou krizí v důsledku pandemie COVID – 19, která mimo jiné i v České republice donutila část lidí vstoupit do šedé zóny. Vzhledem k tomu, že téma není nikterak blízké mojí pracovní činnosti, vnímám studium podkladů a vyvozování souvislostí jako příležitost k rozšíření svých vlastních znalostí a všeobecného přehledu v rámci osobního rozvoje.

S ohledem na novou skutečnost, válečný konflikt započatý invazí ruských vojsk na Ukrajinu, nás jistě čeká turbulentní období a naší generací dosud nepoznaná krize, a to nejenom ekonomická, ale i bezpečnostní, což se zcela jistě promítne ještě významněji do celosvětovou pandemií rozkolísaných ekonomik evropských zemí, a tedy i do ekonomiky České republiky. Krize a existencionální nejistoty způsobené poklesem životní úrovně, nárůstem státního dluhu (zejména z důvodu nezbytných výdajů na dosud velmi opomíjenou obranu státu), restriktivní politikou státu, která bude následovat, a především inflací doprovázenou nadprůměrným růstem cen a citelným poklesem kupní síly obyvatelstva pravděpodobně následně vženou další část populace do stínové ekonomiky.

Hlavním cílem práce bylo seznámit čtenáře se zpracovávanou problematikou, prodiskutovat ji s odborníky a uvést do souvislostí takovým způsobem, aby dané téma bylo z hlediska obsahu a kvantity poskytnutých informací srozumitelné, přehledné, a tudíž lépe pochopitelné jak pro studenty, tak pro širší neodbornou veřejnost v České republice, které je tato práce určena. Jak vyplývá z následujících řádků, cíl jsem splnila postupnou realizací dílčích cílů, kterou popisují níže.

Předložená práce je rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretickou část, která je rozsahem obsáhlejší, jsem zpracovala v první až čtvrté kapitole diplomové práce. Tato část práce uvádí čtenáře do problematiky stínové

ekonomiky jako součásti hospodářské reality a poskytuje mu základní informace potřebné pro orientaci v této oblasti.

V první kapitole diplomové práce jsem se zaměřila na vymezení klíčových pojmů v oblasti národní ekonomiky. Pracuji zde především s nejednoznačně vymezeným pojmem „stínová ekonomika“ a termíny jako národní ekonomika, černá ekonomika, šedá ekonomika, domácí produkce apod. Dále uvádím pro srovnání několik různých definic tohoto jevu od různých autorů, navazuji popisem struktury stínové ekonomiky, když uvádím její členění na sektor oficiální a neoficiální a ten poté podrobněji přibližuji jako skrytou, nelegální a neformální ekonomiku. První kapitolu uzavírám informacemi k prvkům stínové ekonomiky, kam v souladu s Martinem Fassmannem řadím aktivity a platby, jež tvoří tzv. oblast tvorby a transakce a příjem, jež tvoří tzv. oblast užití.

Obsahem druhé kapitoly je zjištění příčin vzniku stínové ekonomiky. Prostor zde věnuji zejména daňovému zatížení a daňové povinnosti a dále míře a koncentraci daňové regulace jako nejvýznamnějším příčinám, avšak neopomím zmínit ostatní příčiny vedoucí ke vzniku a existenci stínové ekonomiky, a to kupříkladu míru nezaměstnanosti, sociální transfery, pracovní migraci do ciziny, cenu práce, institucionální prostředí, kvalitu veřejné správy, pravděpodobnost dopadení a souvislost s hospodářským cyklem. Ze zjištění vyplývá, že z obecného hlediska je účinnější eliminovat příčiny stínové ekonomiky a tím bránit jejímu vzniku.

Dalšímu faktoru zakládajícímu vznik stínové ekonomiky jsem vyčlenila zvláštní kapitolu. Objasnění původu pojmu korupce, uvedení tohoto jevu do souvislosti se stínovou ekonomikou a globální srovnání vnímání korupce je tedy předmětem třetí kapitoly mé práce, v níž dále uvádím příklady veřejně známých kauz v České republice, a to jak dořešených, tak nedořešených, kterých je převaha. Uvádím zde mimo jiné i několik možností, jak lze korupci rozčlenit a podrobněji charakterizují malou, velkou, politickou a byrokratickou korupci. Z grafického zpracování dat pocházejících z několika studií zpracovaných profesorem Schneiderem a jeho spolupracovníky vyplynulo, že s rostoucím rozsahem korupce narůstá u většiny zemí Evropské unie rozsah stínové ekonomiky. Studium podkladů jsem došla k závěru, že korupce je jednoznačně škodlivý jev s nejednoznačnou definicí, že

s rostoucím rozsahem korupce narůstá u většiny zemí Evropské unie rozsah stínové ekonomiky a odhady velikosti korupce, které slouží jako podklad pro odhady velikosti stínové ekonomiky, jsou zkreslovány debatou o korupci v médiích, politice i společnosti a souvisí s naším národním povahovým rysem vidět všechno černě. A moje návrhy na zlepšení? Odpolitizování a profesionalizace státní správy, regulace lobbingu a posílení ochrany oznamovatelů (whistleblowing). Situace si žádá také posílení nezávislosti institucí jako třeba Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí, Národní sportovní agentury, Finančního analytického úřadu, státního zastupitelství, policie a do jisté míry i veřejnoprávních médií, popř. založení nezávislé protikorupční agentury.

Ve čtvrté kapitole jsem se zaměřila na to, co stínová ekonomika způsobuje a tyto důsledky stínové ekonomiky jsem v obecné rovině rozdělila na kladné a záporné. Za kladné důsledky považuji zachovávání funkcí ekonomiky, oživování některých odvětví oficiálního hospodářství, zvyšování flexibility ekonomiky, oporu sociální politiky, podnikatelský duch a nové nápady, zvyšování konkurenceschopnosti a efektivity oficiálního sektoru, růst HDP, zvyšování příjmů obyvatelstva a vznik nových pracovních míst. Záporné důsledky jsou však navzdory výčtu kladných důsledků stále v převaze. Z nich uvádím neefektivnost fiskální politiky, podněcování k porušování daňových a pracovněprávních předpisů, porušování zákonitostí pracovního trhu, absenci investic, které zaručují dlouhodobý růst národní ekonomiky, ztrátu výkonnosti, plýtvání zdroji a pokles národohospodářské produktivity, zkresluje statistiky, ovlivňuje nesprávný výklad hospodářsko-politických cílů, způsobuje vyšší zatížení oficiální ekonomiky daněmi a poplatky, narušuje stabilitu, efektivnost a důvěryhodnost institucí, právního systému a systému celé společnosti, podporuje výskyt jevů spojených se stínovou ekonomikou a přitahuje zájem a investice mafií a zločinných organizací.

Domnívám se, že stanovený cíl teoretické části práce, kterým bylo vytvoření nezbytného přehledu o obecných zákonitostech uvedeného jevu ekonomického prostoru naší společnosti, se mi podařilo naplnit dosažením dílčích cílů výše uvedených kapitol, neboť jsem vymezila klíčové pojmy a prvky stínové ekonomiky,

vytvořila přehled a charakteristiku nejzásadnějších příčin vzniku stínové ekonomiky a uvedla příklady kladných i záporných důsledků stínové ekonomiky.

Na teoretickou část navazuje praktická část diplomové práce, kterou představuje pátá a šestá kapitola. Cílem praktické části práce je zjištění úrovně stínové ekonomiky v České republice v porovnání s jinými evropskými státy a dále navržení konkrétních opatření pro boj se stínovou ekonomikou konzultovaných a diskutovaných s odborníky.

V páté kapitole jsem nejprve přiblížila čtenáři odlišné, avšak silně související metody zjišťování velikosti stínové ekonomiky, které rozdělují podle Fassmanna na přímé, nepřímé a modelové. Konstatuji, že jednotlivé metody jsou spojeny s řadou problémů a preference odborníků nejsou jednotné. Posledně jmenované jsou založené na modelování vztahů ve stínové ekonomice. Jednou z nejpoužívanějších metod v současnosti je MIMIC metoda vycházející ze statistické teorie latentních proměnných a identifikace příčin a dopadů stínové ekonomiky. Odhad velikosti touto metodou bývá nadhodnocený a pohybuje se spíše při horní mezi stínové ekonomiky. Statistické úřady skrytou ekonomiku promítají v odhadech HDP, přičemž aplikují tzv. stavebnicový přístup, kdy velmi zjednodušeně řečeno kombinují odhady vyplývající z různých metod vhodných pro dílčí činnosti ve stínové ekonomice. Odhad velikosti v tomto případě dosahuje významně nižších hodnot než odhady velikosti dosažené metodou MIMIC. Z výše uvedeného vyplývá, že ideální způsob měření velikosti stínové ekonomiky neexistuje.

V této kapitole jsem dále porovнала úroveň stínové ekonomiky v České republice s dalšími evropskými zeměmi. Východiskem pro toto srovnání byly studie Centra ekonomických a tržních analýz z roku 2015 a 2019 a studie Mezinárodního měnového fondu z roku 2017. Jak stínová ekonomika v Evropské unii, tak stínová ekonomika v České republice se v rozmezí let 2003–2014 vyznačovala sestupnou tendencí. Tento trend narušila finanční krize, která způsobila všeobecný ekonomický pokles mezi lety 2007–2015. Po krizi došlo k mírnému růstu stínové ekonomiky. Celkově lze však konstatovat, že pokles rozsahu stínové ekonomiky od změny ekonomického systému po sametové revoluci je gigantický. Stínová

ekonomika zaujímala kolem roku 1990 odhadem 50 až 60 % HDP, kdežto nyní dosahuje hodnoty kolem 15 % HDP a Český statistický úřad za použití jiné metody zveřejňuje dokonce hodnotu kolem 9 % HDP, což představuje přibližně objem více než 460 miliard korun. Pro srovnání objem černého trhu činí zhruba půl bilionu korun. Pozitivním zjištěním je fakt, že rozsah šedé ekonomiky v České republice byl v roce 2017 pod celoevropským průměrem (11,2 % HDP). Objem šedé ekonomiky v ČR (9,2 % HDP) byl podle MMF dokonce nižší než v Belgii, v níž sídlí orgány EU. Největší podíl šedé ekonomiky podle odhadů MMF vykazuje Bulharsko (19,2 % HDP), Turecko, Chorvatsko a Itálie (12,9 % HDP). Nejmenší podíl šedé ekonomiky na hrubém domácím produktu vykazují státy Skandinávie (kolem 7 % HDP), Rakousko (4,6 % HDP) a Švýcarsko (3,9 %). Lze tedy konstatovat, že Česká republika se rozměrem nezdaněných ekonomických aktivit blíží skandinávským zemím a rozhodně se vzdaluje balkánským ekonomikám.

Studie Centra ekonomických a tržních analýz z roce 2019 identifikovala ve své první části zboží a služby účastníci se stínové ekonomiky v České republice, kterými jsou nejčastěji potraviny, oblečení a opravy automobilů a dále zboží, které je zatíženo vysokou daňovou povinností (zejména cigarety, alkohol, benzin). Nejčastější pohnutkou pro protiprávní nákup zboží či služeb je nižší cena nebo snadnější přístup ke zboží, či službě. Lidé často neznají původ zboží a ignorují, zda prodejce svůj příjem daní. Potvrdilo se, že výše zdanění je výrazným ukazatelem velikosti stínové ekonomiky. Vedle toho země s relativně nižšími příjmy jsou citlivější na vyšší daňovou zátěž. Nejvýznamnějším důvodem pro práci „na černo“ je výše zdanění a odvodů. Respondenti nejsou se službami veřejného sektoru příliš spokojeni a snaží se vysokým odvodům vyhnout. Zajímavou zpětnou vazbou pro Českou republiku je odpověď, že lidé pracují nelegálně proto, aby neztratili výhodu v podobě podpory v nezaměstnanosti. Cílem druhé části studie bylo rozpoznat statisticky významné faktory, které ovlivňují velikost stínové ekonomiky v jednotlivých zemích. V České republice jsou jimi v první řadě četnost kontrol a výše pokut ze strany kontrolních institucí, daňová morálka spotřebitelů

(tedy ochota platit daně v souvislosti se spokojeností s veřejnými službami) a finanční situace spotřebitelů (koreluje s ní vysoký počet obyvatel v exekuci).

Na základě diskusí s odborníky předkládám v šesté kapitole nástin konkrétních opatření pro boj se stínovou ekonomikou. Mnou oslovení odborníci se zpravidla vyjadřovali k některé z dílčích aktivit stínové ekonomiky, z větší části v souladu se svým profesním zaměřením. Výsledkem diskusí je výčet navrhovaných opatření, z nichž bych uvedla například zvýšení transparentnosti legislativního procesu, zjednodušení právních předpisů a eliminace jejich neustálých změn, zvýšení předvídatelnosti práva, posílení lidských a technických možností pro zajištění prosazování práva, posílení vymahatelnosti dluhů a daní, zjednodušení daňové struktury, zjednodušení formulářů daňového přiznání, online systém výběru a správy daní, popř. jeho vylepšení, daňové amnestie, racionalizace povinností občanů v oficiálním sektoru, omezení plateb v hotovosti a prosazení jejich realizace prostřednictvím banky, elektronické vyplácení mezd, vládních transferů, důchodů a sociálních dávek na bankovní účet, pobídky pro obchodníky a spotřebitele, zavedení fiskálních pokladen a limitu na hotovostní platby, stanovení závazných transparentních pravidel lobbingu, zlepšení komunikace mezi občany a vládou, rozvoj poradenských a podpůrných služeb s cílem podpořit podnikatelské aktivity v rámci růstové politiky, zvýšení četnosti kontrol příslušných institucí, snížení sazby DPH u konkrétních zboží a služeb, ve kterých je práce načerno nejvíce rozšířená, usilovná spolupráce a sdílení informací na národní a mezinárodní úrovni, aplikace zkušeností správce daně a spolupráce s oficiálním podnikatelským sektorem, zjednodušení právních předpisů umožňujících co nejjednodušší zaměstnávání na zkrácené úvazky, zavedení nového typu zaměstnání pro umožnění přechodu z neoficiální ekonomiky do oficiální, programy sociálních výhod pro občany s regulérním zaměstnáním, sjednocení současného systému evidence údajů o ekonomických subjektech, zvýšení transparentnosti odvodů do veřejných rozpočtů, zvýšení společenské odpovědnosti občanů a jejich informovanosti o systému veřejných financí, zvýšení prestiže veřejné správy podporou zavádění a rozvoje metod kvality a nástrojů řízení kvality ve veřejné správě, zvýšení prestiže veřejné správy příklady dobré praxe ve veřejné správě,

systematická osvěta (konference, kampaně a publikace) ke zvýšení důvěryhodnosti veřejné správy, snížení administrativní zátěže občanů při komunikaci s úřady.

Je jasné, že tento rozsáhlý fenomén nikdy zcela nezmizí a boj s ním budou stále střídavě provázet úspěchy i neúspěchy, nicméně bojovat s ním je důležité, o čemž svědčí i zapojení mezinárodních organizací. Těmi pravděpodobně nejdůležitějšími jsou Mezinárodní organizace práce (ILO), která se snaží o prosazování sociální a ekonomické spravedlnosti formou mezinárodních norem, Světová obchodní organizace (WTO), která je hlavní globální mezinárodní organizací, jejímž předmětem zájmu jsou pravidla obchodu mezi národy a mimo jiné se společně s ILO věnuje stínové ekonomice v rozvojových zemích, kde je podíl neformální ekonomiky výrazně větší než v rozvinutých státech světa. Dalšími takovými veledůležitými organizacemi zapojenými do boje se stínovou ekonomikou jsou Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), jejímž hlavním cílem je vytváření a řízení politik za účelem ekonomického rozvoje členů i nečlenů, a Mezinárodní měnový fond (IMF), který podporuje globální měnovou spolupráci, zajišťuje finanční stabilitu, usnadňuje mezinárodní obchod, podporuje vysokou zaměstnanost, udržitelný hospodářský růst a snižování chudoby ve světě.

A jak rozeznat stínovou ekonomiku a proč neparticipovat ve stínové, ale působit v oficiální ekonomice? Lidé by měli zpozornět, když zachytí varovné signály typu práce bez smlouvy, nestandardní pracovní doba, zaměstnavatel nepřivolá lékařskou pomoc při úrazu, aby neměl problémy... Z výsledků praktické části vyplynulo, že lidé často spatřují v účasti v neoficiální ekonomice pouze výhody a zapomínají na mnohá rizika, která mají dlouhodobý efekt, z nichž zde uvedu zejména absenci pracovněprávní ochrany, nižší podporu v nezaměstnanosti, nárok na nižší peněžitou pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek, nemocenskou (či dokonce nemožnost dávku v tíživé životní situaci čerpat), nižší náhrada mzdy za dovolenou na zotavenou, či starobní důchod, ale samozřejmě také problémy s doložením příjmů k žádosti o poskytnutím hypotéky nebo úvěru. Stejně jako je skrytá neoficiální ekonomika, jsou pro mnohé skrytá i tato budoucí rizika spojená s účastí v ní.

Obsahem této práce se pokouším přispět k tomu, aby studentská i laická veřejnost získala ucelenější povědomí o významu pojmu, struktuře, příčinách vzniku stínové ekonomiky a jejích důsledcích, a tím k celkově lepší orientaci v dané problematice, která je velmi rozsáhlá a mnohvrstevná, a tudíž pro mnohé nepřehledná. Přínos práce spatřuji v podání komplexního pohledu na oblast stínové ekonomiky v souvislostech, sumarizaci opatření, kterými by se mělo stínové ekonomice čelit a v preventivním působení proti účasti obyvatelstva v neoficiálním sektoru ekonomiky. Zajímavé by bylo tyto návrhy konfrontovat právě s odborníkem, který se na výzkum příčin a důsledků stínové ekonomiky specializuje. Vzhledem k šíři této problematiky by toto zaměření mohlo být zajímavým tématem další kvalifikační práce.

V samém závěru své práce bych ráda zdůraznila, že by mne velice potěšilo, kdyby se i mojí zásluhou podařilo některým mým kolegům studentům, či v blízké budoucnosti mým dcerám, synovcům a okruhu jejich přátel zdatněji orientovat v dané problematice, pochopit mechanismus a rizika stínové ekonomiky a ztotožnit se s životním postojem, že je výhodnější a slušnější působit v oficiální ekonomice a předávat jej dál.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. DAVID, Vladislav a Alexander NETT. *Korupce v právu mezinárodním, evropském a českém*. Praha: C.H.Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-562-9.
2. DVOŘÁK, Vratislav. *Ekonomické a kriminální aspekty legalizace výnosů z trestné činnosti*. Vyd. 1. Praha: Pro potřeby nakl. Ivan Fojt vydala Scientia, 2010. ISBN: 9788086960630
3. DVOŘÁK, Vratislav. *Výnosy z trestné činnosti*. Vyd. 1. Praha: Pro potřeby nakl. Ivan Fojt vydala Scientia, 2010. ISBN: 9788086960678
4. FIALOVÁ, Helena a Jan FIALA. *Ekonomický výkladový slovník*. Praha: A plus, 2011. ISBN 987-80-903804-55
5. FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika I: (příčiny, důsledky, měření)*. Praha: Sondy. 2002. ISBN: 80-868-0903-X.
6. FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika II: (stínová ekonomika v České republice)*. Praha: Sondy. 2003. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky). ISBN: 80-867-2904-4.
7. FASSMANN, Martin. *Stínová ekonomika a práce načerno*. 1. vydání. Praha: Sondy. 2007. ISBN: 978-80-86846-21-7.
8. HŘEBÍK, František. *Obecná ekonomie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN: 9788073804671.
9. CHMELÍK, Jan. *Pozornost, úplatek a korupce*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-7201-434-X.
10. KLIKOVÁ, Christiana a Igor KOTLÁN. *Hospodářská politika*. Ostrava: Institut vzdělávání Sokrates, 3. vydání, 2013. ISBN 978-80-86572-76-5.
11. PEKOVÁ, Jitka. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. 4., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2005. ISBN: 9788073570491.
12. SCHNEIDER, Friedrich a Dominik H. ENSTE. *The Shadow Economy: An International Survey*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 0-511-03028-2.
13. ŠVARCOVÁ, Jena a Eva HÝBLOVÁ. *Ekonomie: Stručný přehled: teorie a praxe stručně a v souvislostech*. Zlín: CEED, 2020. ISBN 978-80-87301-25-8.

14. VANTUCH, Pavel. *Korupce a kriminalita*. Brno: Rašínova vysoká škola, 2008. ISBN 978-80-87001-09-7.
15. VOLEJNÍKOVÁ, Jolana. *Korupce v ekonomické teorii a praxi*. Zeleneč: Profess Consulting, 2007. ISBN: 978-80-7259-055-1.
16. BOHATOVÁ, Vladimíra, Světlana RYSKOVÁ a Václav LÁSKA. Neplatí daně a nevidíme na ně. *Ekonom: týdeník Hospodářských novin*. 2003, roč. 47, č. 40, s. 34-40.
17. FERIANC, Zuzana. Prokazování legálního zaměstnávání cizinců a kontroly inspekce práce. *Moderní řízení*. 2015, roč. 50, č. 2, s. 50-51.
18. GEUSSOVÁ, Milena et al. O tržnicích a nelegálních dovozech. *Ekonom: týdeník Hospodářských novin*. 2000, roč. 44, č. 35, s. 10-14.
19. HLAVÁČKOVÁ, Helena. Významná podpora vzdělávání v oblasti zadávání veřejných zakázek o udělování koncesí. *Veřejná správa: čtrnáctideník Vlády České republiky*. 2007, roč. 18, č. 6, s. 8, 25
20. HOLÝ, Jan a Ludwig URBAN. Víza sníží příliv nelegálních pracovníků, problémových cizinců se ale nezbavíme. *Právo*. 2000, roč. 10, č. 32, s. 15.
21. Jak na korupci – vzdělávání k prevenci korupčního jednání. *Policista*. 2011, roč. 17 č. 4, s. 5-6.
22. JOUZA, Ladislav. Boj proti nelegálnímu zaměstnávání. *Právní rádce: měsíčník Hospodářských novin*. 2003, roč. 11, č. 11, s. 35-39.
23. KUČERA, David. Kategorizace veřejných zakázek. *Právní rádce: měsíčník Hospodářských novin*. 2003, roč. 20, č. 4, s. 14-17.
24. MÁLEK, Zdeněk. Kontroly zaměstnávání pomáhají čistit trh práce. *CLO-DOUANE*. 2012, roč. 46, č. 5, s. 6-7.
25. MÁLEK, Zdeněk. Na stopě nelegálnímu zaměstnávání. *CLO-DOUANE*. 2014, roč. 48, č. 5, s. 10-11.
26. OLBRICHOVÁ, Alice. Daňový ráj po česku. *Ekonom: týdeník Hospodářských novin*. 2003, roč. 47, č. 51–52, s. 22–23.
27. OLBRICHOVÁ, Alice. Kontraband voněl pěkně. *Ekonom: týdeník Hospodářských novin*. 2006, roč. 50, č. 45, s. 24.
28. OLBRICHOVÁ, Alice. Daňové prázdniny na českém chodníku. *Ekonom: týdeník Hospodářských novin*. 20030 roč. 44, č. 12, s. 16–17.

29. OLBRICHOVÁ, Alice. Jak stát přichází o daně. *Ekonom: týdeník Hospodářských novin*. 1999, roč. 43, č. 36, s. 32.
30. ONDRÁČKA, David. Nedostatky českého systému zadávání veřejných zakázek a rizika korupce. *Veřejná správa: čtrnáctideník Vlády České republiky*. 2005, roč. 16, č. 41, s. příloha.
31. PACHMANN, Aleš. Korupce v České republice je od loňska na vzestupu. *Moderní řízení*. 2010, roč. 45, č. 3, s. 5.
32. PACHMANN, Aleš. Korupce v České republice 2010. *Moderní řízení*. 2010, roč. 45, č. 11, s. 9.
33. PACHMANN, Aleš. Korupce v České republice. *Veřejná správa: čtrnáctideník Vlády České republiky*. 2010, roč. 21, č. 24, s. 1-8.
34. PROCHÁZKA, Jan a Jiřina NEUMANNOVÁ. „Švarcsystém“ je od ledna nelegální: Jak se s tím vypořádat. *Právní rádce: měsíčník Hospodářských novin*. 2014, roč. 48, č. 5, s. 68–69.
35. Systém boje proti korupci ve VS. *České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci*. 2013, č. 3, s. 19-20.
36. VYMĚTAL, Petr. Korupce. *Politická revue*. 2003, roč. 9, č. 1, s. 3-33.
37. ŽÁK, Milan a Petr VYMĚTAL. Když bují korupce. *Ekonom: týdeník Hospodářských novin*. 2005, roč. 49, č. 48, s. 61-62.
38. ENSTE, Dominik. The shadow economy in OECD and EU accession countries – empirical evidence for the influence of institutions, liberalization, taxation and regulation, *The IUP Journal of Public Finance*. [online]. 2006 [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: https://econpapers.repec.org/article/icficjpf/v_3a04_3ay_3a2006_3ai_3a4_3ap_3a7-21.htm
39. HASSAN, Mai a Friedrich SCHNEIDER. Size and Development of the Shadow Economies of 157 Worldwide Countries: Updated and New Measures from 1999 to 2013. *ResearchGate.net* [online]. 2016 [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/309892232_Size_and_Development_of_the_Shadow_Economies_of_157_Worldwide_Countries_Updated_and_New_Measures_from_1999_to_2013

40. MEDINA, Leandro a Friedrich SCHNEIDER. *Shadow Economies around the World: New Results for 158 Countries over 1991-2015* [online]. CESifo Working Paper, 2017 [cit. 16.2.2022]. Dostupné z: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/161869/1/cesifo1_wp6430.pdf
41. MEDINA, Leandro a Friedrich SCHNEIDER. *Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years*. *Novinky.cz* [online]. 2018. [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: <https://www.investicniweb.cz/ekonomika-politika/ekonomika/stinova-ekonomika-v-cesku-mohlo-byt-horsi>
42. KLIMEŠOVÁ, Magdalena. *Korupce v ČR – Metodická příručka pro pedagogy středních škol*. [online]. Respekt Institut, 2012. [cit. 18. 12. 2021]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/artefact.php?artefact=42099&view=5795>
43. PAVLIŠOVÁ, Radka. *Občan proti korupci: Příručka občanské protikorupční sebeobrany* [online]. Praha: Transparency International – Česká republika, 2013 [cit. 17.2.2022]. ISBN 978-80-87123-19-5. Dostupné z: https://www.transparency.cz/wp-content/uploads/TI_KOPS_Obcan_proti_korupci-Prirucka_obcanske_protikorupcni_sebeobrany_FINAL2.pdf
44. RAIS, Jonáš, Ondřej KLIČKA a Aleš ROD. *Stínová ekonomika v České republice 01/2015* [online]. Praha: CETA – Centrum ekonomických a tržních analýz, 2015. [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: http://eceta.cz/wp-content/uploads/2015/11/SE_01_2015_web.pdf
45. http://eceta.cz/wp-content/uploads/2015/11/SE_01_2015_web.pdf
46. FANTA, Michael. *Mezinárodní analýza stínové ekonomiky: Směřují státní intervence na skutečné příčiny vzniku stínové ekonomiky a co stimuluje její růst?* [online]. Praha: CETA – Centrum ekonomických a tržních analýz, 2019 [cit. 15.5.2021]. Dostupné z: <http://eceta.cz/mezinarodni-analyza-stinove-ekonomiky-smeruji-statni-intervence-na-skutecne-priciny-vzniku-stinove-ekonomiky-a-co-stimuluje-jeji-rust/>
47. Analýza: Rozsah šedé ekonomiky v Česku je pod průměrem EU. Je menší i než v Belgii. *Byznysnoviny.cz* [online]. 2018. [cit. 5.6.2021]. Dostupné

- z: <https://www.byznysnoviny.cz/2018/03/09/analyza-rozsah-sede-ekonomiky-cesku-prumerem-eu-mensi-i-nez-belgii/>
48. Kvůli šedé ekonomice přichází stát ročně o více než 109 miliard, říká studie. *Kurzy.cz* [online]. 2016. [cit. 16.5.2021]. Dostupné z: <https://www.kurzy.cz/zpravy/402441-kvuli-sede-ekonomice-prichazi-stat-rocne-o-vice-nez-109-miliard-rika-studie/>
49. NOVOTNÝ, David. *Dopady šedé ekonomiky na inflaci České republiky*. Praha, 2013. Bakalářská práce. Policejní akademie České republiky. Vedoucí práce František Hřebík.
50. BLÁHOVÁ, Jana. *Rizika vybraných oblastí stínové ekonomiky v České republice*. [online]. Zlín, 2014. [cit. 2.6.2021]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10563/30751>. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati. Vedoucí práce Jiří Konečný.
51. KOPECKÁ, Vladimíra. *Stínová ekonomika v socialismu a tržní ekonomice* [online]. Pardubice, 2008 [cit. 6.6.2021]. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce Miroslav Buchta.
52. NAVRÁTIL, Pavel. *Vliv stínové ekonomiky v České republice a vybraných státech Evropské unie*. [online]. Pardubice, 2014 [cit. 2.6.2021]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/61075/NavratilP_VlivStinove_ZR_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Vedoucí práce Zdeněk Řízek.
53. PROCHÁZKOVÁ, Veronika. *Faktory ovlivňující rozsah stínové ekonomiky v České republice*. [online]. Brno, 2016. [cit. 6.6.2021]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/6cim8c/18354696>. Diplomová práce. Mendelova univerzita. Vedoucí práce Pavel Breinek.
54. TUČEK, Jan. *Šedá a černá ekonomika a její ekonomické implikace*. [online]. Brno, 2006 [cit. 6.6.2021]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/94ginq/?lang=en>. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Veronika Bachanová.
55. VALENTOVÁ, Zuzana. *Šedá ekonomika v teorii i praxi*. [online]. Praha, 2020. [cit. 6.6.2021]. Dostupné z:

- https://is.muni.cz/th/ybk8x/DP_Seda_ekonomika_v_CR.pdf. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Roman Vybíral.
56. VÝBORNÝ, Dominik. *Pracovněprávní aspekty tzv. šedé a černé ekonomiky*. [online]. Praha, 2020. [cit. 6.6.2021]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ybk8x/DP_Seda_ekonomika_v_CR.pdf. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce Roman Vybíral.
57. BERANOVÁ, Klára. Piráti a STAN představili 10 největších korupčních kauz. Šijí hlavně do ODS. *Novinky.cz* [online]. 2021 [cit. 22.1.2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/pirati-a-stan-predstavili-10-nejvetsich-korupcnich-kauz-siji-hlavne-do-ods-40364310>
58. Česko se díky prorůstající privatizaci veřejného zájmu propadá v Indexu vnímání korupce 2020. Průměr EU se nám vzdaluje. *Transparency.cz* [online]. 2021. [cit. 31.12.2021]. Dostupné z: <https://www.transparency.cz/cpi2020/>
59. Diag Human. *Deník.cz* [online]. [cit. 12.2.2022]. Dostupné z: <https://www.denik.cz/tema/diag-human.html>
60. Index vnímání korupce 2021: Česká republika obsadila 49. příčku v celosvětovém hodnocení. *Justice.cz: Boj proti korupci* [online]. 2022 [cit. 16.2.2022]. Dostupné z: <https://korupce.cz/index-vnimani-korupce-2021-ceska-republika-obsadila-49-prickou-v-celosvetovem-hodnoceni/>
61. KOUDELKA, Michal. *Přináší vyšší zdanění více peněz do státní kasy?* [online]. 2020 [cit. 20.2.2022]. Dostupné z: <https://portal.pohoda.cz/zakon-a-pravo/finance-a-dane/prinasi-vyssi-zdaneni-vice-dani-do-statni/>
62. Loupež století s posvěcením státu: ČR přišla v kauze LTO o 100 miliard. *IDnes.cz* [online]. 2019 [cit. 12.2.2022]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/lehky-topny-olej-30-let-svobody-kauzy-a-afery.A190610_121427_domaci_chnl

63. NOVINKY V GOVERNMENTU: Co je eGovernment? *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. 2015 [cit. 12.1.2022]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/co-je-egovernment.aspx>
64. Padělky zamořují český obchod, netýkají se jen tržnic. *BusinessINFO.cz* [online]. 2019. [cit. 22.1.2022]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/clanky/padelky-zamoruji-cesky-obchod-netykaji-se-jen-trznic/>
65. SLANÝ, Martin. Korupce v ČR: Jsme skutečně zkorumpovanou zemí? *Ekonomickydenik.cz* [online]. 2016. [cit. 31.12.2021]. Dostupné z: <https://ekonomickydenik.cz/korupce-v-cr/>
66. SLANÝ, Martin. Vše o... korupci a šedé ekonomice. *Ekonomickydenik.cz* [online]. 2017. [cit. 31.12.2021]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-65652500-vse-o-korupci-a-sede-ekonomice>
67. Stínová ekonomika v Česku: Mohlo by to být horší. *Investicniweb.cz* [online]. 2018. [cit. 16.2.2022]. Dostupné z: <https://www.investicniweb.cz/ekonomika-politika/ekonomika/stinova-ekonomika-v-cesku-mohlo-byt-horsi>
68. SVOBODA, Miroslav. Jak ven ze stínu? Decentralizací. *Trade-off.cz* [online]. 2015. [cit. 6.6.2021]. Dostupné z: <http://trade-off.cz/clanky/jak-ven-ze-stinu-decentralizaci/>
69. Šedé zóně ekonomiky se daří hlavně v krušných časech. *TechMagazin.cz* [online]. 2013. [cit. 16.5.2021]. Dostupné z: <http://www.techmagazin.cz/1001>
70. VAVROŇ, Jiří. V ekonomice je až 500 „šedých“ miliard. *Novinky.cz* [online]. 2019. [cit. 16.5.2021]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/ekonomika/clanek/v-ekonomice-je-az-500-sedych-miliard-40268828>
71. Zprošťující rozsudek v kauze OKD bude řešit Nejvyšší soud. *Oenergetice.cz* [online]. 2019. [cit. 12.2.2022]. Dostupné z: <https://oenergetice.cz/energetika-v-cr/zprostujici-rozsudek-v-kauze-okd-bude-resit-nejvyssi-soud>

SEZNAM ZKRATEK

CETA	Centrum ekonomických a tržních analýz
CPI	Corruption perceptions index (Index vnímání korupce)
Czech POINT	Český podací ověřovací informační národní terminál
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EET	Elektronická evidence tržeb
EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
ILO	International Labour organization (Mezinárodní organizace práce)
MMF	Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund-IMF)
MV	Ministerstvo vnitra
NKÚ	Nejvyšší kontrolní úřad
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
OKD	Ostravsko-karvinské doly, a.s.
SE	Stínová ekonomika
STAN	Starostové a nezávislí
TI	Transparency International
WTO	World Trade Organization (Světová obchodní organizace)

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Rozčlenění národní ekonomiky.

Obrázek č. 2: Struktura stínové ekonomiky v České republice.

Obrázek č. 3: Rozdělení stínové ekonomiky podle druhu aktivit.

Obrázek č. 4: Lafferova křivka.

Obrázek č. 5: Lafferova křivka se zapracovanou šedou ekonomikou.

Obrázek č. 6: Korelace nezaměstnanosti a poměru šedé a oficiální ekonomiky v ČR v letech 2005–2015.

Obrázek č. 7: Odhad korupce a stínové ekonomiky metodou MIMIC.

Obrázek č. 8: Index vnímání korupce v zemích Vyšegrádské čtyřky v letech 2012-2020.

Obrázek č. 9: Vnímání korupce a počet mediálních zpráv o korupci.

Obrázek č. 10: Přehled největších korupčních kauz v letech 1989-2014.

Obrázek č. 11: Vývoj stínové ekonomiky v České republice v letech 2003-2014.

Obrázek č. 12: Velikost a vývoj stínové ekonomiky 31 evropských a 5 dalších zemí OECD v letech 2003 až 2015.

Obrázek č. 13: Velikost stínové ekonomiky 31 evropských zemí v roce 2017.

Obrázek č. 14: Velikost stínové ekonomiky 4 vybrané evropské země v roce 2017.